

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O.P.S., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**FILOSOFICKÁ ETIKA – SPOLEČENSKÁ SMLOUVA
JAKO PODKLAD PRO DEMOKRATICKÝ STÁT**

Autor práce: Olga Hintermüllerová
Studijní obor: Regionální studia
Forma studia: Prezenční forma
Vedoucí práce: ThDr. Rudolf Svoboda, Th.D.
Katedra: Katedra společenských věd

2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval/a samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna ke studijním účelům.

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce ThDr. Rudolfovi Svobodovi, Th.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

OBSAH	4
ÚVOD	6
1 METODIKA A CÍL BAKALÁŘSKÉ PRÁCE.....	8
2 KOŘENY SPOLEČENSKÉ SMLOUVY	9
2.1 Reformace	9
2.2 Renesance	10
2.3 Raně novověká filosofie	10
2.3.1 Empirismus	11
2.4 Osvícenství	11
3 TEORIE SPOLEČENSKÉ SMLOUVY.....	13
3.1 Filozofičtí představitelé společenské smlouvy	13
3.1.1 Thomas Hobbes (1588 – 1679)	13
3.1.2 John Locke (1632 – 1704)	14
3.1.3 Charles de Montesquieu (1689 – 1755).....	15
3.1.4 Jean-Jacques Rousseau (1712 – 1778)	15
3.2 Teze společenské smlouvy	17
3.2.1 Vznik státu	17
3.2.2 Právo	21
4 ŠÍŘENÍ MYŠLENEK SPOLEČENSKÉ SMLOUVY	25
4.1 Lidská práva	27
4.1.1 Vývoj lidských práv.....	27
4.1.2 Rovnost.....	28
4.1.3 Svoboda	29
4.2 Americká deklaráce nezávislosti	30
4.3 Deklarace práv člověka a občana	31
5 SPOLEČENSKÁ SMLOUVA JAKO ZÁKLAD DEMOKRACIE	34

5.1	Demokratický stát.....	34
5.1.1	Stát.....	34
5.1.2	Demokracie.....	36
5.2	Ústava.....	39
5.2.1	Hodnoty ústavy.....	39
5.2.2	Teoretický základ ústavy.....	39
5.3	Dělba moci.....	40
5.3.1	Dělba moci v České republice.....	42
5.4	Občanská ctnost.....	44
	ZÁVĚR.....	46
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	48
	ABSTRAKT.....	51
	ABSTRACT.....	52

ÚVOD

Jako ústřední téma mé bakalářské práce jsem si zvolila teorii společenské smlouvy, která byla podrobně rozpracována v 17. a 18. století.

Struktura mé práce je rozdělena do čtyř kapitol. V první kapitole „Kořeny společenské smlouvy“ se zaměřuji na reformační hnutí, které probíhalo v Evropě během 16. století. Zajímám se o to, jaký vliv měla reformace na filosofii tehdejší doby. Také se zaobírám tím, zda měla reformace vliv na umožnění svobodného bádání ve všech vědeckých oblastech. Dále charakterizuji filosofické tendence, které ovlivňovaly Evropu v době renesance, raného novověku a osvícenství.

V další kapitole uvádím životopisy jednotlivých předních teoretiků, především z toho důvodu, že jejich osobní životní zkušenosti měly vliv na jejich filosofická díla. Dále pak podrobně rozebírám díla předních představitelů teorie společenské smlouvy v novověku. Zaměřuji se na hlavní principy přirozeně právní koncepce, tak jak na ně pohlíží jednotliví autoři. Věnuji se především přirozenému stavu, tedy stavu, který existoval před vznikem občanské společnosti, dále rozebírám důvody vzniku občanské společnosti a legitimitu vzniku státu, také se zaobírám pojmem suverén a otázkou komu náleží svrchovaná moc ve státě. Tyto základní teze se liší v závislosti na pojetí jednotlivých autorů. V následující podkapitole se zaobírám právem, zpočátku právem přirozeným, které předcházelo vzniku občanské společnosti a dále pak zákony, které vytváří stát, jako suverén a představitel svrhované moci. Je zde řešena otázka jakým způsobem a kdo může zákony vydávat, pak je tu i důležitý aspekt toho jaké zákony má suverén vydávat a uplatňovat, aby byly legitimní, Nakonec je zde otázka toho koho mají dané zákony chránit.

V kapitole „Šíření myšlenek společenské smlouvy“ jsem pátrala po tom, jak byly myšlenky společenské smlouvy implementovány do praxe. Zaměřila jsem se na dva přední dokumenty, které pro svůj vznik využívaly základní principy myšlenky společenské smlouvy a to Deklaraci nezávislosti Spojených států amerických a Deklaraci práv člověka a občana. U těchto listin jsem především hledala jejich teoretický základ a nadále jsem se zaměřila na to jaká práva a záruky obsahují. Těmito listinami a hlavně lidskými právy, které jsou v nich uvedené, jsem se podrobně zabývala, protože nadále výrazně ovlivnily vývoj moderních demokratických států. V této kapitole dále operuji s pojmy lidská práva, svoboda a rovnost. V podkapitole

„Lidská práva“ sleduji vývoj myšlenky lidských práv a to jak byla uváděna do praxe. Dále definuji pojmy svoboda a rovnost. Tyto hodnoty, reprezentující základní lidská práva, vycházejí přímo z přirozeně právních stanovisek a jsou přímo zapracovány v Deklaracích.

Poslední kapitola obsahuje vyjádření ideální formy státu podle jednotlivých autorů, dále je zde uvedeno, jak jednotlivé koncepce ovlivnily moderní politické systémy. Dále se zabývám definicí demokracie, a určuji některá východiska toho co je nebytné pro existenci reálné demokracie. Zaměřila jsem se na tři základní principy fungování demokratického systému – ústavu, dělbu moci a občanskou ctnost. V podkapitole „Ústava“ jsem především věnovala pozornost hodnotovému systému, který ústava reprezentuje a chrání, ale i jejímu teoretickému základu, díky kterému byl možný její vznik. Dále jsem se zabývala otázkou dělby moci – to proč je dělba moci pro demokratický systém tak nebytná. Nadále jsem se zaměřila na jednotlivé složky moci ve státě – moc výkonnou, moc zákonodárnou a moc soudní. Potom jsem popsala reálné rozdělení moci v České republice. V poslední podkapitole pracuji s pojmem občanská ctnost, zabývám se její definicí, to proč je pro fungování státu nezbytná. Tato podkapitola nepojednává o právech občana, ale naopak o jeho povinnostech.

1 METODIKA A CÍL BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Mým cílem při vypracování bakalářské práce bylo vysledovat kořeny společenské smlouvy, filosofickou situaci v Evropě, která dala možnost vzniku teorie společenské smlouvy. Ve své práci se zaměřím na reformační hnutí, to jak ovlivnilo svobodu v rámci bádání, ale i na ostatní myšlenkové proudy, které probíhaly v Evropě v době renesance, raného novověku a osvícenství.

Mým primárním cílem bylo analyzovat díla vztyčných teoretiků společenské smlouvy vzniknuvší v 17. a 18. století. Definovat její základní teze, myšlenky a principy, dále pak vysledovat jak se myšlenka společenské smlouvy šířila a to jak ovlivnila reálnou politiku v 18. století a následně to jak ovlivnila moderní fungování demokracie, tak jak ho známe dnes. Také to jak přirozeně právní koncepce ovlivnila pohled na člověka jako jedince, jak společenská smlouva vymezila postavení člověka ve státě, přiznala mu lidská práva, ale také povinnosti.

Mezi primární zdroje mé bakalářské práce patří tři díla ústředních představitelů teorie společenské smlouvy Výbor z díla (část O občanu) od Thomase Hobbesa, Druhé pojednání o vládě, které napsal John Lock a spis Jeana-Jacquesa Rousseaua O společenské smlouvě. Dále jsem pracovala s dílem Charlese de Montesquieho, který se také klonil ke koncepci společenské smlouvy, ale ve svém díle O duchu zákonů se spíše zabýval reálným uspořádáním politických systémů.

Abych formulovala základní teze přirozeně právní koncepce tak jsem analyzovala především části vybraných historických děl, které se zabývají tématem teorie společenské smlouvy. V podkapitolách o šíření myšlenek společenské smlouvy a uvedení myšlenek společenské smlouvy do praxe jsem využívala především politologické a historické publikace. V podkapitolách o Deklaraci nezávislosti Spojených států amerických a Deklarace práv člověka a občana jsem byla nucena použít internetovou encyklopedii Wikipedia, kde byly citovány texty z obou deklarácí.

2 KOŘENY SPOLEČENSKÉ SMLOUVY

2.1 REFORMACE

V reformační době docházelo k vymezení se od středověké jedynvlády církve a to ve všech oblastech duchovního života. Reformace zavedla především tezi osobní zodpovědnosti. Reformátoři se především zasazovali o svobodu v bádání v Písmu svatém, oproti středověku, kde se teologie řídila především dogmaty. Etický kodex člověk nalézá sám studiem Bible.¹

Rozhodně nelze říci, že by Lutherova reformace podporovala filozofické bádání. Luther nepatřil mezi filozofy, ale mezi teology. Jeho reformační hnutí zavrhuje nárok církve být jediným prostředníkem mezi člověkem a bohem, možnost vykoupení vidí pouze ve víře v Písmo, zjevené slovo boží, tak jak je zachyceno v evangeliích. Martin Luther se velmi ostře stavěl proti rozumu a dokonce kritizoval a haněl filosofii.²

„Nelze tedy říci, že Lutherova reformace razila v Evropě cestu svobodnému bádání a filosofii uvolněné ze všech teologických vazeb. Luther žádal jen svobodu v Písmu, ostatní pro něho bylo bez ceny. Osvobození ducha bylo spíše dílem humanismu a renesance, zvláště v románských zemích a Anglii. Lutherská reformace je dokonce některými pozorovateli (Nietzche) považována za úpadek a přerušení postupného osvobozování evropského ducha.“³

Protestantská církev, poměrně brzy upadla také do dogmatismu, vůči kterému ponejprv bojovala v katolické církvi. Přesto její reformní počín a vliv na další evropský vývoj.⁴

„Protestantismus rozhodujícím způsobem přispěl k tomu, že byla ve všech oblastech duchovního života zlomena středověká jedynvláda církve: vnějškově tím, že vzdělávací ústavy byly vyňaty z područí církve a sekularizovaně tím, že založil svobodu

¹ KÜNG, H. *Malé dějiny katolické církve*. Přel. A. Mikulová. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 2005, 82 s. ISBN 80-7021-770-7.

² STÖRING, H. J. *Malé dějiny filosofie*. Přel. M. Petříček; P. Rezek; K. Šprunk. 8. vyd., v KNA 2. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007. 220 s. ISBN 978-80-7195-206-0.

³ STÖRING, H. J. *Malé dějiny filosofie*. Přel. M. Petříček; P. Rezek; K. Šprunk. 8. vyd., v KNA 2. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007. 221 s. ISBN 978-80-7195-206-0.

⁴ STÖRING, H. J. *Malé dějiny filosofie*. Přel. M. Petříček; P. Rezek; K. Šprunk. 8. vyd., v KNA 2. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007. 222 s. ISBN 978-80-7195-206-0.

svědomí: to je zmnožení svobody, jehož rubem – jako tak často v duchovních dějinách - je ztráta formy a tradice.“⁵

Takže Luther, ačkoli velký nepřítel filozofie, umožnil její další rozmach v duchu svobodného bádání.

2.2 RENESANCE

V době renesance dochází k výrazným převratům, tyto změny se odehrávají jak na základě nových objevů v přírodních vědách tak díky změně, která postihuje dosud zaběhlou společenskou strukturu evropských národů. Díky objevu střelného prachu je zlomena moc rytířského stavu, který tak ztrácí své výsadní postavení ve společnosti. Oproti středověku stoupá moc měst a měšťanů. Města, která díky zahraničnímu obchodu bohatnou se tak stávají novými centry vzdělanosti a světské kultury. Města začínají ovlivňovat duchovní život, ten tak přechází oproti dosavadnímu stavu z rukou duchovenstva do rukou laiků.

Renesance přinesla mnoho změn a poměrně stabilní společenská struktura, která panovala ve středověku, se tak proto začala hroutit. Až doposud platila příslušnost k určitému stavu jako osud. Tento stav, který chce Bůh nelze změnit a nelze proti němu bojovat. Naproti tomu v době renesance začínají figurovat významní jednotlivci, a to bez ohledu na z jakého stavu pocházejí.

Na základě nově vznikuvšího národního uvědomění jednotlivých evropských národů, si státy činí nárok na svou vlastní plnou suverenitu. Tato situace nejprve proběhla v Anglii a Francii. Díky reformaci, probíhající v Evropě v 16. století končí idea univerzální církve a díky národnímu uvědomění končí i myšlenka univerzální říše křesťanstva. Dochází k oddělení světské a duchovní moci ve státě, které se bude nadále prohlubovat.⁶

2.3 RANĚ NOVOVĚKÁ FILOSOFIE

Nová filosofie se formuje na počátku 17. století. Filosofie přechází, oproti středověku a části renesance, z rukou řádových bratří a kleriků. V této době na poli filosofie působí spíše soukromí učenci, politici a diplomaté. Tato změna je způsobena

⁵ STÖRING, H. J. *Malé dějiny filosofie*. Přel. M. Petříček; P. Rezek; K. Šprunk. 8. vyd., v KNA 2. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007. 221 s. ISBN 978-80-7195-206-0.

⁶ STÖRING, H. J. *Malé dějiny filosofie*. Přel. M. Petříček; P. Rezek; K. Šprunk. 8. vyd., v KNA 2. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007. 222 – 223 s. ISBN 978-80-7195-206-0.

tím, že filosofie raného novověku není tvořena školskou tradicí, ale vzniká prostředí učenců a přírodovědců. V této době ještě není filosofie odloučena od ostatních věd. Výraznou změnou je osamostatňování filosofie od teologie, ačkoliv teologické znalosti zůstávají stále podstatné a řešení teologických témat je samozřejmé. Oproti středověku filosofie se novověká filosofie musí vypořádat s tématy, které přináší nové přírodní vědy.⁷

K velkým změnám dochází v Anglii, která se díky zámořským objevům a na to navazujícímu zahraničnímu obchodu začíná stávat světovou velmocí. Kapitalistický rozvoj, který v Anglii probíhal, se stal velkým impulsem k rozvoji věd.⁸

2.3.1 EMPIRISMUS

Empirismus se snaží o nové zpracovávání filosofie. Za vzor si bere exaktní vědy. Snahou empirismu je nalezení nějakého základního, bezprostředně jistého řešení filosofie.⁹

„Empirismus vychází ze smyslové zkušenosti, kterou však převádí na pouhý smyslový počitek. Znehodnocuje tak schopnost rozumění a myšlení rozumu natolik, že skutečnost se nakonec rozplývá v pouhém souboru smyslových jevů. Empirismus odmítá tezi pojmů a principů, které jsou rozumu vrozené, obvykle však přijímá názor, že logiku ani matematiku nelze převést na smyslové počítky.“¹⁰

2.4 OSVÍCENSTVÍ

Raně novověká filosofie vyústí k osvícenství. Toto hnutí znamenalo všechny oblasti kulturního, duchovního, sociálního, hospodářského a politického života.¹¹

Osvícenství se nazývá věkem rozumu a ideálem veškerého poznání se stala matematika, tzn. věda, která se vymyká každé národní a individuální specifičnosti, která je každému přístupná bez ohledu na národnost a pro každého pochopitelná a má všeobecnou platnost. Bylo proto žádoucí na matematice založit i ostatní lidské vědění,

⁷ CORETH, E., SCHÖNDORF, H. *Filosofie 17. a 18. století*. Přel. D. Mik. 1. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2002, 27 – 28 s. ISBN 80-7182-119-5.

⁸ TRETEFA, I. *Nástin dějin evropského myšlení od Thaléta k Rousseauovi*. 4. vyd. Praha : Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 2002, 262 s. ISBN 80-7185-171-X.

⁹ CORETH, E., SCHÖNDORF, H. *Filosofie 17. a 18. století*. Přel. D. Mik. 1. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2002, 103 s. ISBN 80-7182-119-5.

¹⁰ CORETH, E., SCHÖNDORF, H. *Filosofie 17. a 18. století*. Přel. D. Mik. 1. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2002, 103 s. ISBN 80-7182-119-5.

¹¹ STÖRING, H. J. *Malé dějiny filosofie*. Přel. M. Petříček; P. Rezek; K. Šprunk. 8. vyd., v KNA 2. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007. 146 s. ISBN 978-80-7195-206-0.

tedy všechny vědy, a především také filosofii. Filosofii v tomto období nelze oddělit od matematiky. Všichni významní filosofové té doby, byli sami výbornými matematiky anebo se alespoň své filosofické díla budovali geometrickým způsobem.¹²

Pro dobu osvícenství je typická víra ve vědu a pokrok, v to že vzestup lidstva je přímo podmíněn pokrokem ve vědeckém poznání. Věří se, že když se lidské bádání osvobodí od předsudků a pověr , a v případě, že se naleznou správné metody vědeckého bádání, je možné vyřešit všechny záhady světa. Platí zde bezmezná víra v rozum.¹³

Také se mění pohled na historii, ta už není pouhým zdrojem minulých událostí, ale stává se novým studijním materiálem, a mnozí myslitelé historii objevují jako podklad pro zkoumání a vyzkoušení svého kritického ducha.

Převládala snaha o přehledné uspořádání a vyváženost celku. Tato snaha se neprojevovala pouze ve filosofii ale i ve všech dalších oblastech kulturního života – umění, architektura, hudba, ale i ve státnických nebo vojenských záležitostech. To vedlo ke snaze najít pro filosofii obdobnou, a všeobecně platnou a jistou metodu poznání, převaha rozumu a konečné usilování o vyvážený filosofický systém.¹⁴

¹² STÖRING, H. J. *Malé dějiny filosofie*. Přel. M. Petříček; P. Rezek; K. Šprunk. 8. vyd., v KNA 2. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007. 238 s. ISBN 978-80-7195-206-0.

¹³ STÖRING, H. J. *Malé dějiny filosofie*. Přel. M. Petříček; P. Rezek; K. Šprunk. 8. vyd., v KNA 2. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007. 146 s. ISBN 978-80-7195-206-0.

¹⁴ TRETEFA, I. *Nástin dějin evropského myšlení od Thaléta k Rousseauovi*. 4. vyd. Praha : Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 2002, 338 s. ISBN 80-7185-171-X.

3 TEORIE SPOLEČENSKÉ SMLOUVY

„Výraz, který do politické teorie vnesl Platón a který převzal Locke; dnes se jej užívá jako obecného označení názorů, jež usilují nalézt základ všech představ o legitimitě a o občanských povinnostech ve smlouvě ať již explicitní (výslovné), nebo implicitní (mlčky se rozumějící), nebo hypotetické.“¹⁵

Smluvní teorie jsou známé již od starověku (existuje mnoho dohadů o tom, že svou teorie společenské smlouvy vyjádřil již Platón ve svém dialogu Kritón. V tomto dialogu Sokrates odmítá nabízený únik z vězení a vyhnutí se trestu smrti. A činí tak protože respektuje společenskou smlouvu tj. břemeno místních práv a rozhodne se přijmout trest smrti pomocí vypití bolehlavu, který na něj uvalila společnost),¹⁶ v novověku ale byli uceleně rozpracovány. Vycházejí z názoru, že na základě společenské smlouvy lidé zrušili přirozený stav, zorganizovali se a založili stát.¹⁷

3.1 FILOSOFIČTÍ PŘEDSTAVITELÉ SPOLEČENSKÉ SMLOUVY

Mezi nejvýznamnější představitele teorie společenské smlouvy patří Thomas Hobbes, John Locke, Jean Jacques Rousseau. V kapitole o právu a dělbě moci je pak významné dílo Charlese de Montesquieho, který podrobněji rozpracoval a přetvořil ideu dělby moci.

3.1.1 THOMAS HOBBS (1588 – 1679)

Hobbes byl prvním „plebejským“ politickým filosofem Anglie. Narodil se v rodině vesnického faráře z Malmesbury v jižní Anglii, jeho otec kvůli vraždě od rodiny utekl a tak byl Thomas vychováván svým strýcem Francisem.

Již od časného dětství vynikal velkým nadáním – ve čtyřech letech se naučil číst a psát, od svých šesti let se učil latinsky a řecky a ve svých čtrnácti letech mohl v těchto jazycích překládat. Vystudoval prestižní Oxford, univerzitní prostředí, které bylo ještě velmi výrazně zatížené přetrvávající scholastikou, ho příliš neupokojilo. Vědomě proto rezignoval na vědeckou dráhu a své vzdělání zúročil jako vychovatel, vždy synů z velmi bohatých rodin.

¹⁵ SCRUTON, R. *Slovník politického myšlení*. Přel. P. Pithart. 2. vyd. Brno : Nakladatelství Atlantis, 1999, 150 s. ISBN 80-7108-184-1.

¹⁶ PLATÓN. *Euthyfrón, Obrana Sókrata, Kritón*. Přel. F. Novotný. 5. vyd. Praha : Oikoymenh, 2005, 80 - 105 s. ISBN 80-7298-140-4.

¹⁷ DAVID, R. *Politologie Základy společenských věd*. 6. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2007, 126 s. ISBN 978-80-7182-239-4.

Se svými svěřenci často cestoval – zejména pro Francii a Itálii. Na svých cestách se setkal s významnými mysliteli své doby – Galileiem, Descartem, Grotiem; zejména setkáním s Galileiem ho silně myšlenkově ovlivnilo. Velmi dobře znal Galielův mechanistický a matematický výklad přírody a Jako první se pokoušel použít jeho metodu v nauce o dějinách společnosti. Od přírodovědců také přebral nauku o zachování pohybu a energie, tu aplikoval na politiku pomocí geometrického dokazování. Vliv přírodovědy u něj byl spojen s hlubokou skepsí k metafyzice. Filosofie se má věnovat jen věcem reálním. Ještě skeptičtější byl k náboženství. Ze svých teorií odstranil i poslední teologická hlediska a ohledy. Opíral se pouze u zkušenosti.¹⁸

3.1.2 JOHN LOCKE (1632 – 1704)

John Locke se narodil roku 1632 ve Wringtonu nedaleko Bristolu. Po důkladném studiu, zvláště přírodních věd, lékařství a státovědy, se seznámil s lordem Ashleym (pozdější lord Shaftesbury). Zůstal svázán s několika generacemi jeho rodiny jako domácí učitel, rádce a lékař.

Ale Locke se podílel i na proměnlivé státnické dráze svého příznivce: když Shaftesbury vykonával úřad lorda kancléře, i jemu se dostalo státního úřadu, který však po pádu svého chráněnce ztratil. Po čtyřletém pobytu v jižní Francii v letech 1675 – 1679 se Locke opět vrátil do vlasti spolu se Shaftesburym, který byl mezitím znovu povolán do čela kabinetu. Ani toto období však netrvalo dlouho. Po novém pádu ministerstva odešel Locke do Holandska, kde se od roku 1683 do roku 1688 skrýval, protože mu hrozilo politické pronásledování. Když v roce 1689 usedl na anglický trůn Vilém Oranžský, následoval jej do Anglie i Locke.

Po jedenáct let vykonával úřad komisaře pro obchod a kolonie. Roku 1700 odešel na odpočinek a poslední čtyři léta svého života strávil v ústraní na statku svého šlechtického přítele, který byl vážený v celé Evropě a ve styku s mnoha významnými lidmi.¹⁹

¹⁸VALEŠ, L. *Dějiny politických teorií*. 2. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 163 - 164 s. ISBN 978-80-7380-031-4.

¹⁹STÖRING, H. J. *Malé dějiny filosofie*. Přel. M. Petříček; P. Rezek; K. Šprunk. 8. vyd., v KNA 2. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007. 264 s. ISBN 978-80-7195-206-0.

John Locke patřil mezi nejvýznamnější politické filosofy anglické konstituční monarchie. Jeho názory nejlépe zrcadlily směr, jakým se Anglie vydala. Patřil také mezi výjimky těch politických filosofů, kteří dokázali upět i v praktické politice.²⁰

3.1.3 CHARLES DE MONTESQUIEU (1689 – 1755)

Charles pocházel ze staré šlechtické rodiny. Ačkoliv se proslavil svými politicko-právními a historickými spisy, nejprve studoval fyziku, anatomii a botaniku. Práva studoval na univerzitě v Bordeaux.

V roce 1714 se objevil ve veřejné funkci – stal se radou a později i předsedou parlamentu (soudního kolegia) také v Bordeaux. Měl i diplomatické ambice – usiloval o místo francouzského velvyslance ve Vídni, tento záměr mu nevyšel, ale stále usiloval o to být spolutvůrcem evropských dějin a co nevýrazněji do nich zasáhnout.

Ve svých dílech používal na svou dobu velmi moderní metody – vedle historie a státovědy využíval i sociologický přístup. Svůj výzkum opíral především o politické zkušenosti z antiky. Pojmy se kterými ve svém díle operoval, nejsou ani tak z práva, spíš jsou to filozofické termíny.²¹

3.1.4 JEAN-JACQUES ROUSSEAU (1712 – 1778)

Svůj život vylíčil Rousseau s neslýchanou otevřeností, hraničící až s exhibicionismem, ve svém díle *Vyznání*. Je to život člověka, který byl zmítán rozpory, vnitřními zápasy a vášnivými city, člověka věčně nestálého, hluboce nešťastného, se silně psychopatickými rysy.

Narodil se roku 1712 v Ženevě, v šestnácti letech sběhl z učení a nejprve na něho silně působil vliv mnohem starší ženy, jež se mu stala matkou i milenkou. Několik let strávil na jejím statku a ona jej, vychovaného v kalvínské víře, získala pro katolickou církev. Po svém prvním literárním úspěchu, žil zčásti Rousseau v Paříži, zčásti v jiných místech Francie, vždy přitom podporován zámožnými šlechtickými přáteli a příznivci; žil v Ženevě, kde získal občanství, navrátil se kalvinismu, a kde se později oženil s dívkou prostého původu; žil v Anglii, kam jej přivedl David Hume; znovu ve Francii

²⁰ VALEŠ, L. *Dějiny politických teorií*. 2. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 169 s. ISBN 978-80-7380-031-4.

²¹ VALEŠ, L. *Dějiny politických teorií*. 2. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 183 - 185 s. ISBN 978-80-7380-031-4.

stále ohrožován pronásledovateli, až u něho toto pronásledování přerostlo v stihomam. Zemřel v Paříži roku 1778.²²

Rousseauovo dílo brojí proti dědičné aristokracii a probouzí prvek, jenž byl v klasicistní literatuře utlumen: citovost. Citovost jakožto základ lidských práv i povinností. Ale jeho vliv došel plného uplatnění až ve Francouzské revoluci: politický myslitel Rousseau se stal jejím duchovním otcem a revolucionáři, ať na jedné či na druhé straně, se na něj nesčetněkrát odvolávali. I po uklidnění revolučních vášní Rousseauovo dílo pokračovalo svým vlastním životem: na pokraji nového světa průmyslové revoluce ztělesňovalo obavy z pokroku; je rovněž nositelkou prvních znaků moderní literatury, jmenovitě literatury autobiografické. Rousseau svým dílem počal epochu romantismu.

Ačkoliv sám volal po návratu k přírodě, sám se v ní zdržoval jen krátkodobě (nanejvýš několik dní). A přestože kritizoval dědičnost stavů a šlechtické konvence, rád přijímal pozvání bohatých šlechtických hostitelů. Psal o ideální výchově k přirozenosti a nezkaženosti, avšak svých pět dětí umístil brzy po narození do hrůzných podmínek tehdejších sirotčinců (v ústavu, kam je umístil, se dospělosti dožívalo jen asi 5 % chovanců, 2/3 umíraly již v 1. roce věku).²³

„Rousseau je typem intuitivního myslitele. Na rozdíl například od Platóna ale není racionalistou. Rousseau vychází z toho, že člověk je bytost citová, tedy iracionální. Cit je v lidské povaze dřívější, je její bytostnější součástí. Citem člověk rozeznává, co je dobré a zlé – má vrozené svědomí, soucit a morální myšlení.“²⁴

²² STÖRING, H. J. Malé dějiny filosofie. Přel. M. Petříček; P. Rezek; K. Šprunk. 8. vyd., v KNA 2. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007. 238 s. ISBN 978-80-7195-206-0.

²³ DELANEX, J. J. *Jean-Jacques Rousseau* [online]. 2005, poslední revize 21. 10. 2005 [citováno 3. ledna 2010]. Dostupný na WWW: <<http://www.iep.utm.edu/rousseau/>>

²⁴ VALEŠ, L. *Dějiny politických teorií*. 2. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 197 s. ISBN 978-80-7380-031-4

3.2 TEZE SPOLEČENSKÉ SMLOUVY

3.2.1 VZNIK STÁTU

3.2.1.1 PŘIROZENÝ STAV

Podle teorie Thomase Hobbesa na počátku lidských dějin nalezneme přirozený stav – v tomto přirozeném stavu, se každý chová tak, že sleduje pouze své vlastní zájmy, tzn. zachování své vlastní existence a vlastnictví co největšího počtu statků. Thomas Hobbes tvrdí, že přirozený stav je válkou, a to válkou všech proti všem.²⁵

V podání přirozené stavu podle Locka, člověk prožívá člověk dokonalou svobodu, každý řídí své jednání a nakládá se svým vlastnictvím podle svého uvážení. Přirozený stav se vyznačuje všeobecnou rovností a veškerá práva jsou v něm vzájemné.²⁶

Rousseau vidí přirozený stav jako ideální. V přirozeném stavu byli lidé absolutně svobodni, ale i vzájemně rovni. Tato rovnost se týkala všech oblastí, jediná nerovnost, která existovala, byla nerovnost biologická. Podle Rousseauovy teorie je člověk od přírody tvorem dobrým, to co ho zkazilo, bylo vlastnictví a instituce vytvořené člověkem.²⁷

3.2.1.2 VZNIK OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI

U Hobbesa vznikla občanská společnost na základě racionální úvahy, kde lidé uzavírají společenství na ochranu a zachování přirozených práv. Především se snaží odstranit nedostatky přirozeného stavu, odstranit strach a umožnit lidem jistotu, poskytnou možnosti v rámci zákonů, aby mohl člověk uspokojovat své potřeby.²⁸

Lock řadí mezi hlavní důvody vytvoření státu snahu lidí o ochranu vlastnictví (vlastnictvím nemyslí pouze hmotné statky, ale i život) a o mír, tj. o vyhnutí se válečnému stavu.²⁹

„Vyvarovat se tohoto stavu válečného (v němž není odvolání leč k nebi a v němž každý i nejmenší spor nutné končí, protože není, autority, aby rozhodovala mezi

²⁵ HOBBS, T. *Výbor z díla*. Přel. V. Balík. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1988, 133 - 143 s.

²⁶ LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*. Přel. J. Král. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992, 30 - 38s. ISBN 80-205-0222-X.

²⁷ ROUSSEAU, J. J. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*. Přel. J. Veselá. Vyd. Reprint. Dobrá Voda : Aleš Čeněk, 2002, 11 – 23 s. ISBN 80-86473-10-04.

²⁸ HOBBS, T. *Výbor z díla*. Přel. V. Balík. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1988, 150 - 153 s.

²⁹ LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*. Přel. J. Král. 2. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1992, 74 – 85 s. ISBN 80-205-0222-X. str.

spornými stranami) je jeden velký důvod, aby lidé vstoupili do společnosti a vzdali se stavu přirozeného. Neboť kde je na zemi autorita, moc, jejíž pomoci se lze dovolat, tam je další trvání stavu válečného vyloučeno a spor je touto mocí rozhodnut.“³⁰

Mimo vyhnutí se válečnému stavu občanská společnost odstraňuje největší nevýhodu přirozeného stavu a to vyloučení soukromého soudu, tj. kdy je každý soudcem ve své vlastní věci.³¹

Naproti tomu u Rousseaua lidé dospěli do určitého bodu, kdy zachování přirozeného stavu sebou nese více nevýhod a překážek, kdy tento stav začíná být kontraproduktivní k zachování lidského rodu. A jelikož lidé nemohou znásobit svou sílu, jejich jediným prostředkem sebezáchovy je sloučení se s dalšími lidmi.³²

„Ačkoliv se v tomto stavu zbavuje mnohých výhod, které má od přirozenosti, získává tím naopak tak veliké výhody, jeho schopnosti se cvičí a vyvíjejí, jeho myšlení se rozšiřuje, jeho city zušlechťují, jeho celá duše se povznáší tak, že kdyby zneužívání tohoto nového stavu jej nesnižovalo často pod stav, z něhož vyšel, musil by bez ustání žehnat šťastnému okamžiku, který jej z něho navždy vyrval a který učinil z hloupého a omezeného zvířete myslící bytost.“³³

3.2.1.3 SVRCHOVANÁ MOC

Dle Hobbesa zaměření a vůle všech lidí musí být jednotná, to nastane jedině tak, že každý člověk svou vůli podřídí vůli jiného jednotlivce. Toto podřízení vůle je možné uskutečnit jedině tehdy, když se každý jednotlivec ostatním zaváže smlouvou poslušnosti vůči státu. Takto dosažené sjednocení se nazývá stát nebo také občanská společnost.³⁴

„Stát je tedy (abychom jej definovali) jediná osoba, jejíž vůle je podle smlouvy více lidí považována za vůli všech; může tak používat sil a schopností jednotlivců pro společný mír a obranu.“³⁵

³⁰ LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*. Přel. J. Král. 2. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1992, 41 s. ISBN 80-205-0222-X.

³¹ LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*. Přel. J. Král. 2. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1992, 79 s. ISBN 80-205-0222-X.

³² ROUSSEAU, J. J. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*. Přel. J. Veselá. Vyd. Reprint. Dobrá Voda : Aleš Čeněk, 2002, 23 s. ISBN 80-86473-10-04.

³³ ROUSSEAU, J. J. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*. Přel. J. Veselá. Vyd. Reprint. Dobrá Voda : Aleš Čeněk, 2002, 29 s. ISBN 80-86473-10-04.

³⁴ HOBBS, T. *Výbor z díla*. Přel. V. Balík. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1988, 175 - 176 s.

³⁵ HOBBS, T. *Výbor z díla*. Přel. V. Balík. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1988, 176 s.

Přirozené zákony k udržení míru nestačí. Vzájemná dohoda lidí je založena jedinečně na společenské smlouvě, která je ovšem uměle vytvořená, není proto podivuhodné, že lidé pro život v míru potřebují něco navíc. Touto přidanou hodnotou myslel Hobbes nějaké ustanovení státní moci, která musí být velmi silná a dokáže ovládat lidi pomocí strachu z trestu. Bezpečí a mír ve státě nelze tedy zajistit pouze smlouvami, ale hrozícími tresty.³⁶

Suverén má ve státě absolutní moc a stojí nad všemi občanskými zákony. Je potřeba, aby se lidé vzdali práva na odpor (odmítá jakoukoliv možnost oprávněné revoluce nebo převratu).³⁷ Tento názor pochopíme, když si uvědomíme, že Hobbes prožil dva revoluční převraty, zčásti v Anglii a zčásti v pařížském exilu, to vysvětluje určitou revoluční ochablost a požadavek неотřesitelné autority státu. Lze tedy spekulovat o tom, že jeho politická filosofie, měla zabránit další možnosti revoluce či občanské války.³⁸

Podle Lockovi teorie lidé na základě společenské smlouvy a svobodného rozhodnutí odevzdávají svou rovnost, svobodu, výkonnou moc a možnost soudit a trestat, do rukou společnosti. Občanská společnost tuto moc využívá, ale smí jí využívat pouze pro dobro a zlepšení úrovně svých občanů. V případě že od svrchované moci dochází k despotismu a tyranii, mají občané právo, jakožto stále svobodní lidé, založit buď stát nový anebo se proti tyranii vzbouřit.³⁹

„A takto se každý člověk tím, že souhlasí s jinými, aby utvořili jedno politické těleso pod jednou vládou, zavazuje každému z oné společnosti, že se podrobuje rozhodnutí většiny a že je jím zavázán. Jinak by tato původní smlouva, již se s jinými slučuje v jednu společnost, nic neznamenal a nebyla by smlouvou, zůstal-li by svoboden a pod žádnými jinými závazky než těmi, v jakých byl předtím ve stavu přirozeném.“⁴⁰

³⁶ HOBBS, T. *Výbor z díla*. Přel. V. Balík. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1988, 172 – 181 s.

³⁷ HOBBS, T. *Výbor z díla*. Přel. V. Balík. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1988, 187 s.

³⁸ STÖRING, H. J. *Malé dějiny filosofie*. Přel. M. Petříček; P. Rezek; K. Šprunk. 8. vyd., v KNA 2. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007. 224 s. ISBN 978-80-7195-206-0.

³⁹ LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*. Přel. J. Král. 2. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1992, 102 – 105 s. ISBN 80-205-0222-X.

⁴⁰ LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*. Přel. J. Král. 2. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1992, 86 s. ISBN 80-205-0222-X.

Je tedy velmi důležité prvotní jednomyslné rozhodnutí o podrobení se většině, jelikož kdyby toto nebylo přijato, nově vzniknuvší občanská společnost by nemohla jednat jako jedno těleso a vzápětí by se i rozpadla.⁴¹

U Rousseaua suverén stojí nad zákony i občanským zákoníkem.

„Nuže, jelikož suverén je tvořen jednotlivci, z nichž se skládá, nemá, ani nemůže mítí zájem opačný jejich zájmu; proto svrchovaná moc nepotřebuje žádné záruky vůči poddaným, protože je nemožné, aby těleso chtělo škoditi všem svým členům.“⁴²

Každý člověk může mít svou osobní, zvláštní vůli, která se neshoduje nebo dokonce odporuje vůli obecné. V případě, že nebude chtít plnit své povinnosti vycházející z občanského stavu, a bude využívat pouze občanských práv, má suverén legitimní možnost dát sílu ostatním, a kdokoliv by odepřel podřídit se obecné vůli, bude k jejímu uposlechnutí donucen celým tělesem.⁴³

J. J. Rousseau se s největší pravděpodobností inspiroval přímým pojetím švýcarské demokracie, a jediné možné fungování státu na základě společenské smlouvy a absolutní rovnosti mezi lidmi, bylo pomocí referend, kde každý má hlasovací právo. J. J. Rousseau patřil tedy mezi odpůrce zastupitelské demokracie.⁴⁴

⁴¹ LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*. Přel. J. Král. 2. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1992, 87 s. ISBN 80-205-0222-X.

⁴² ROUSSEAU, J. J. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*. Přel. J. Veselá. Vyd. Reprint. Dobrá Voda : Aleš Čeněk, 2002, 28 s. ISBN 80-86473-10-04.

⁴³ ROUSSEAU, J. J. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*. Přel. J. Veselá. Vyd. Reprint. Dobrá Voda : Aleš Čeněk, 2002, 28 - 29 s. ISBN 80-86473-10-04.

⁴⁴ DELANEX, J. J. *Jean-Jacques Rousseau* [online]. 2005, poslední revize 21. 10. 2005 [citováno 3. ledna 2010]. Dostupný na WWW: <<http://www.iep.utm.edu/rousseau/>>

3.2.2 PRÁVO

3.2.2.1 PŘIROZENÝ ZÁKON

U Hobbesa je člověk již v rámci přirozeného stavu obdařen rozumem. Díky racionálnímu myšlení dokáže najít a definovat přirozené zákony, tyto zákony jsou elementární a vyznačují se univerzální časovou i prostorovou platností.⁴⁵

„Přirozené zákony jsou neměnné a věčné; co zakazují, to nikdy nemůže být dovoleno, co přikazují, to není nikdy zakázáno. Pýcha, nevděk, porušování smluv (čili bezpráví), ukrutnost, zášť nebudou nikdy dovoleny a ctnosti, které jsou vůči těmto opačné, nebudou nikdy zakázány, pokud je zřejmé, že jsou to stavy mysli, tj. jsou uvažovány ve svědomí, kde jediné jsou závazné a jsou skutečné zákony. Ale jednání se může vlivem okolností a občanského zákona různit do té míry, že totéž může být jednou spravedlivé, jindy nespravedlivé, a co je jednou rozumné, to je jindy nerozumné. Sám rozum však nemění ani cíl, jímž je mír a obrana, ani prostředky, tj. ty duševní ctnosti, které jme, vyjmenovali výše a jejich platnost nemohou zrušit žádné zvyklosti ani občanský zákon.“⁴⁶

Hobbesovým prvním a nejdůležitějším přirozeným zákonem, z něž všechny ostatní přirozené zákony vycházejí, je obrana míru. Dalo by se říct, že se Hobbes při formulaci přirozených zákonů zaměřil na pragmatickou stránku věci a praktické zpracování etického kodexu. A přirozené zákony považuje Hobbes za vrchol morální filosofie.⁴⁷

Podle Locka přirozený zákon může člověk poznat, přichází od Boha. Podle přirozeného zákona může žít a jednat jen člověk racionálně vyspělý. Většina lidí ho ani nemůže poznat, jelikož racionálně vyspělých lidí je málo.

V rámci přirozeného stavu má člověk absolutní svobodu, přirozený zákon ale učí lidi, že všichni jsou si rovni a nezávislí, nikdo nemá právo poškozovat druhého člověka a to jak na jeho životě, zdraví, svobodě nebo majetku. Přirozený zákon především hájí mír a zachování všeho lidstva, a jelikož si jsou lidé úplně rovni tak i vykonávání přirozeného je v rukou každého jednotlivého člověka stejnou měrou; tzn., že každý kontroluje dodržování přirozeného zákona a v případě, že se někdo proviní proti

⁴⁵ HOBBS, T. *Výbor z díla*. Přel. V. Balík. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1988, 143 – 168 s.

⁴⁶ HOBBS, T. *Výbor z díla*. Přel. V. Balík. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1988, 168 s.

⁴⁷ HOBBS, T. *Výbor z díla*. Přel. V. Balík. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1988, 143 - 170 s.

přirozenému zákonu má také právo provinilce trestat (ovšem pouze do té míry, aby se zabránilo a předešlo dalším podobným zločinům – toto právo má v přirozeném stavu každý). Dalším právem je právo vymáhat náhradu, toto právo má poškozená strana.⁴⁸

Rousseau:

„Co je dobré a shoduje se s řádem, je takové podle přirozené povahy věcí a nezávislé na lidských úmluvách. Všechna spravedlnost pochází od Boha, on sám je jejím pramenem; ale kdybychom ji dovedli přijímati s takové výše, nepotřebovali bychom ani vlády ani zákonů. Je nepochybně spravedlnost všeobecná, prýšticí ze samého rozumu, ale má-li se tato spravedlnost mez námi uznati, musí být vzájemná.“⁴⁹

Montesquieu tvrdí, že přirozené zákony se soustředí především na zachování člověka a jeho života, nebádají po vyšším dobru. Přirozené zákony tedy podle Montesquieho nevytvářejí etický kodex člověka, ale spíše by se daly charakterizovat jako sebezáchovné pudy.

Prvním přirozeným zákonem je mír (také sebezáchovný pud), další přirozený zákon, pudil člověka, aby si hledal potravu, třetí zákon je hledat útočiště jeden u druhého čtvrtý přírodní zákon je touha žít ve společnosti s lidmi.⁵⁰

3.2.2.2 O ZÁKONU

Dle Hobbesova podání stát nejen zajišťuje mír a brání přirozené zákony, ale i určuje co je správně a špatné popř. morální a nemorální.

„Oné svrchované moci přísluší stanovit všem obecná pravidla či normy a veřejně je vyhlásit, aby každý věděl co nazvat svým a co cizím, co je spravedlivé a co nespravedlivé, co čestné a co nečestné, co je dobré a co špatné, tj. úhrnem co se má při společném soužití dělat a čemu je třeba se vyhýbat. Ta pravidla či normy se obyčejně nazývají občanské zákony či zákony státu a jsou to nařízení toho, kdo drží ve státě svrchovanou moc.“⁵¹

⁴⁸ LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*. Přel. J. Král. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992, 32 - 34 s. ISBN 80-205-0222-X.

⁴⁹ ROUSSEAU, J. J. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*. Přel. J. Veselá. Vyd. Reprint. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002, 46 s. ISBN 80-86473-10-04.

⁵⁰ MONTESQUIEU, CH. *O duchu zákonů*. Přel. S. Lyer, 1. vyd. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1947, 18 – 19348 s.

⁵¹ HOBBS, T. *Výbor z díla*. Přel. V. Balík. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1988, 182 - 183 s.

Stát vydává především zákony. Stát je prostředek, který vzniká ve prospěch občanů. Stát si u Hobbesa nepředstavujeme jako soubor institucí, ale jako soubor určitých práv a povinností. Politická moc se proměňuje ve společné právo. Stát je těleso, které vládne právem (vnikla tak idea právního státu). Právo si vynucuje, předepisuje atd. je potřeba, aby se lidé vzdali práva na odpor (odmítá jakoukoliv možnost oprávněné revoluce nebo převratu), ale lidé se nikdy nezbaví svých přirozených svobod. Hobbes sice ještě nezná občanská práva, ale otevírá k nim cestu.⁵²

Podle Locka zákony, které tvoří stát, vycházejí ze zákonů přirozených. Zákony slouží především k zachování společnosti (veřejného dobra v ní) a zachování každé osoby v ní. Každý vydaný zákon musí mít souhlas společnosti.

Hlavní účel státu je garance a ochrana základních lidských práv, která jsou shodná s přirozenými právy (život, svoboda a vlastnictví). Toto se vše děje prostřednictvím zákonů.⁵³

Rousseau:

„Říkám-li, že předmět zákonů je vždy obecný, rozumím tím, že zákon si všímá poddaných jako celku a činů jako abstraktních, nikdy ne člověka jako jedince nebo činu jednotlivého. Tak může zákon ovšem stanovit, že budou výhody, ale nemůže dáti jmenovitě žádnou nikomu: zákon může udělati několik tříd občanů, určit i vlastnosti, které budou dávat právo na tyto třídy, ale nemůže jménem označiti, že ten a ten tam bude přijat.“⁵⁴

Zákony jsou akty obecné vůle, určuje je tedy lid. Zákony jsou pouze podmínkami občanské společnosti. A lid, který je jim podřízený, je i jejich původcem. Je ale nutné mít zákonodárce, protože ačkoliv lid chce pro sebe pouze dobro, je pro něj někdy těžké ho najít.⁵⁵

⁵² HOBBS, T. *Výbor z díla*. Přel. V. Balík. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1988, 182 - 186 s.

⁵³ LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*. Přel. J. Král. 2. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1992, 107 - 108 s. ISBN 80-205-0222-X. s.

⁵⁴ ROUSSEAU, J. J. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*. Přel. J. Veselá. Vyd. Reprint. Dobrá Voda : Aleš Čeněk, 2002, 47 s. ISBN 80-86473-10-04.

⁵⁵ ROUSSEAU, J. J. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*. Přel. J. Veselá. Vyd. Reprint. Dobrá Voda : Aleš Čeněk, 2002, 47 - 49 s. ISBN 80-86473-10-04.

Montesquieu:

„Jakmile jsou lidé ve společnosti, pozbývají pocitu své slabosti; přestává rovnost, která byla mezi nimi a začíná stav války.

Každá jednotlivá společnost začíná cítiti svou sílu; to vyvolává válku mezi národy. Jednotlivci v každé společnosti začínají cítiti svou sílu; chtějí obrátiti všechny hlavní výhody této společnosti ve svůj prospěch: to vede k válce mezi nimi.“⁵⁶

Zákony jsou tu tedy hlavně proto, aby válce zabránily. Válce mezi národy zabraňuje právo mezinárodní a válce mezi jednotlivci právo soukromé, dále existuje právo veřejné a to upravuje vztahy mezi vládnoucími a ovládanými.⁵⁷

Při tvorbě zákonů je nutné uplatnit lidský rozum. Zákony musí především být uzpůsobeny národu, pro který byly stvořeny. Je tedy nemožné najít univerzální zákony pro celý svět, protože všechny národy jsou odlišné (geograficky, hospodářsky, národní povahou).⁵⁸

„Rozhodujícím momentem dějin, na němž závisí štěstí i neštěstí národů není vůle či svévole vlády, nýbrž celková povaha společenských a státních poměrů. Stát a zákony nejsou vytvořeny libovolně, nelze je libovolně měnit; vyrůstají naopak z přírodních a historických podmínek, jako je ráz krajiny, klima, mravy, vzdělanost a náboženství. Správní zákon je ten, jenž je nejlépe přizpůsoben charakteru a stupni historického vývoje daného národa.“⁵⁹

⁵⁶ MONTESQUIEU, CH. *O duchu zákonů*. Přel. S. Lyer, 1. vyd. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1947, 19 s.

⁵⁷ MONTESQUIEU, CH. *O duchu zákonů*. Přel. S. Lyer, 1. vyd. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1947, 20 s.

⁵⁸ MONTESQUIEU, CH. *O duchu zákonů*. Přel. S. Lyer, 1. vyd. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1947, 21 s.

⁵⁹ STÖRING, H. J. *Malé dějiny filosofie*. Přel. M. Petříček; P. Rezek; K. Šprunk. 8. vyd., v KNA 2. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007. 276 s. ISBN 978-80-7195-206-0.

4 ŠÍŘENÍ MYŠLENEK SPOLEČENSKÉ SMLOUVY

„Sotva v kterém období našich dějin působila filosofie tak silně na veřejné mínění a na společenský vývoj jako v období osvícenství. Požadavky filosofů na uplatňování rozumu (i na všechno dochované tradicí, heslo „kritika“), na svobodu, toleranci, humanitu se sice zpočátku utápěli v krvavém teroru Francouzské revoluce, ale dlouhodobě se široce prosadily. Těmto ideálům vděčíme za základní vymoženosti, jako je zrušení mučení, za ukončení pronásledování čarodějnic, za humánní zacházení s duševně nemocnými, za zrušení krutých tělesných trestů, jako lámání v kole nebo čtvrcení, za konec otroctví, za uznání dělby moci v ústavách (zvl. Nezávislost soudců), za konec náboženských válek, za zrušení cenzury, a tím za svobodu názorů – krátce za prosazování lidských práv, jak byla formulována v americkém prohlášení nezávislosti roku 1776 a poté v „Déclaration des drouits de l’homme“ ve francouzském národním shromáždění – a nyní jsou obsažena v prohlášeních Spojených národů.“⁶⁰

Ačkoliv byla Velká francouzská revoluce mezníkem v moderních dějinách, její vývoj prvních pár let po pádu Bastily nevyvolal v ostatních evropských státech velký neklid. Podobné situace se odehrávaly například v Polsku, Rakouském Nizozemí či v Uhrách. Ústavodárné shromáždění z počátku vedlo mírnou politiku a nebyla ohrožena monarchie ani královská rodina a revoluční násilí se zpočátku příliš výrazně neprojevovalo, proto ostatní evropští panovníci nepociťovali vůči novému režimu ve Francii žádné nepřátelství. Teprve až na přelomu roku 1791 a roku 1792 nastaly pro evropské státy problémy, která vyvolala Velká Francouzská revoluce, a Francie se díky tomu stává středem evropského zájmu. Mezinárodní vztahy v rámci těchto souvislostí dostaly podobu ideologického boje. Válka mezi revoluční Francií a zbytkem Evropy se stala ostrým střetem pohledu na politickou organizaci společnosti.⁶¹

Šíření myšlenek a informací o Velké francouzské revoluci bylo nepochybně podmíněno politickými systémy států. Informace se lišily v systémech nepřátelských vůči revoluci a odlišné byly v zemích, které se k revoluci stavěly neutrálně a nechávaly projevům zájmu o revoluční myšlenky značnou volnost. Během velmi radikální jakobínské fáze revoluce se však v rámci feudálních monarchií změnil názor na nepřátelský vůči revoluci. Jedinou výjimku tvořily státy, které byly na Francii závislé.

⁶⁰ STÖRING, H. J. *Malé dějiny filosofie*. Přel. M. Petříček; P. Rezek; K. Šprunk. 8. vyd., v KNA 2. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007. 291 s. ISBN 978-80-7195-206-0.

⁶¹ SKŘIVAN, A. *Evropská politika 1648 – 1914*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 1999, 33 s. ISBN 80-902261-3-2.

Dále je nutné brát v potaz komunikační bariéry, které působily uvnitř států. Odlišoval se především přístup k informacím uvnitř států. Tyto komplikace vyplývaly především z negramotnosti, která ztěžovala pronikání informací mezi prostý lid. Informace se tedy předávaly ústní formou, která sebou přinášela možnost manipulace a znehodnocení informací.

Mezi další faktory přenosu informací patřila geografická rozlehlost daného státu, čím bylo centrum politického a kulturního života vzdálenější tím zkreslenější a opožděnější informace byly. Vyskytovaly se i oblasti, kde byla o Francouzské revoluci nulová informovanost – a to u prostého lidu ve Španělsku, na ruském venkově a na většině Balkánského poloostrova.

Kontrarevoluční informace poskytovala povětšinou církev a státem kontrolovaný tisk. Nejsnazší podmínky pro šíření revolučních myšlenek bylo tam, kam přišlo francouzské vojsko. Tam byly informace o Velké francouzské revoluci cíleně propagovány.⁶²

Myšlenky teorie suverenity lidu se spíše uchycovaly mezi vzdělanými občany. A například Montesquieovy spisy zasáhly mnohé osvícené panovníky.

„Montesquieuův význam překročil hranice Francie 18. Století. Jeho myšlenky zasáhli dokonce i do procesu modernizace ruské říše v době vlády Kateřiny II. ta ve snaze vytvořit také v Rusku orgán zákonodárné moci na základě Montesquieových idejí svolala v roce 1767 do Moskvy tzv. „velkou komisi“, jakousi obdobu generálních stavů. V ní zasedalo 565 poslanců, kteří měli reprezentovat všechny sociální a národnostní skupiny carského impéria. Pro další vývoj Ruska bylo příznačné, že velká komise nebyla schopná se kvůli protikladným rozdílům v názorech a zájmech jednotlivých poslanců na čemkoliv dohodnout a panovnice ji po 200 zasedání rozpustila.“⁶³

⁶² HROCH, M., KUBIŠOVÁ, V. *Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1990, 495- 498 s. ISBN 80-205-0151-7.

⁶³ VALEŠ, L. *Dějiny politických teorií*. 2. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 192 s. ISBN 978-80-7380-031-4.

4.1 LIDSKÁ PRÁVA

„Lidská práva, práva fyzických osob, zvláště jednotlivců, zejména právo na život a osobní svobodu a bezpečnost, svoboda pohybu, pobytu, projevu, svědomí, spolčovací a shromažďovací, rovnost lidí, zákaz mučení, nelidského zacházení při výkonu trestu, nucených prací a další.“⁶⁴

4.1.1 VÝVOJ LIDSKÝCH PRÁV

Díky renesanci a osvícenecké filozofii, člověk přestává být pouze objektem, ale stává se jedincem. Nejprve byla absolutní moc panovníka platná ve středověku omezována ve prospěch šlechty (např. britská Magna charta libertatum, která omezovala anglického krále Jana svými barony), ale dále postupem času směřuje více i lidu k jednotlivým občanům.

Teoretikové přirozeně právní koncepce přinesli v době osvícenství myšlenku přirozených lidských práv. Tyto práva nejsou udělována panovníkem, z prostého důvodu, protože existovala dříve než stát. Člověk má svá přirozená práva od narození a to pouze z titulu svého lidství. Tyto práva nezanikají se vznikem státu, naopak stát vzniká, aby je chránil a nadále rozvíjel.

Tyto přirozeně právní teorie a myšlenka přirozených lidských práv výrazně ovlivnily listiny vzniklé v druhé polovině 18. století, a to Deklaraci nezávislosti Spojených států amerických a francouzskou Deklaraci práv člověka a občana. Tyto listiny měly velký vliv na všechny moderní listiny lidských práv.⁶⁵

Ve 20. století, díky dvěma proběhlým světovým válkám a nově vnikajícím moderním totalitním systémům, se rozvinula potřeba lidská práva usilovněji chránit. Z těchto důvodů vzniká dne 10. 12. 1948 Všeobecná deklarace lidských práv. Deklarace obsahuje především články, které zaručují právo na život, osobní bezpečnost, rovnost před zákonem, právo na svobodu myšlení, právo na svobodu náboženského vyznání, volební právo, svobodu projevu, zákaz otroctví, krutých trestů a nedůstojného zacházení, také se zde objevuje právo na práci, mzdu a odpočinek.

⁶⁴ *Encyklopedický slovník*, 1. vyd. Praha : Odeon, 1993, 606 s. ISBN 80-207-0438-8.

⁶⁵ DAVID, R. *Politologie Základy společenských věd*. 6. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2007, 303 – 304 s. ISBN 978-80-7182-239-4.

Tato listina, ale měla pouze deklarativní charakter, takže dodržování práv v ní uvedených bylo pouze na libovůli každého státu (to se změnilo na mezinárodní konferenci v Teheráně roku 1968 kde byl deklarativní rozměr listiny odstraněn).

Na ochranu základních lidských práv se zaměřovaly i jiné organizace například OSN nebo Rada Evropy. Na podkladě Evropské úmluvy o lidských právech z roku 1950 byl založen Evropský soud pro lidská práva.⁶⁶

4.1.2 ROVNOST

„Z politického a mravního hlediska lze rozlišovat mezi rovností formální čili právní (de jure, kdy zákony platí stejně pro všechny občany a všichni občané mají stejná práva) a rovností skutečnou čili materiální (kde všichni mají stejný majetek, znalosti, moc, atd.). Právní rovnost je obsažena v Deklaraci lidských práv, kdežto skutečná rovnost je jen utopická a nebezpečná, neboť by vedla ke společnosti zaměnitelných jednotlivců a každý pokus o ni nutně vede k omezení svobody. Proto se dnes hledá taková společenská rovnost, jež prostě uznává jako princip, že funkce a výhody se lidem mají dostávat úměrně k jejich zásluhám a práci.“⁶⁷

Existují čtyři základní hlediska rovnosti: rovnost před zákonem, politická rovnost, rovnost v materiálním smyslu a rovnost příležitostí. Hlavním požadavkem Velké Francouzské revoluce byla právě politická rovnost.

Politickou rovnost můžeme definovat jako rovnost z hlediska možnosti volit a také možnosti ucházet se o tyto funkce či úřady. Takováto rovnost existuje jen tehdy, je-li pro každého, kdo chce získat politickou moc jedinou překážkou jeho vlastní nezpůsobilost a jedinou překážkou k tomu, aby mohl získat příslušnou způsobilost je nedostatek vlastního talentu.⁶⁸

„Pokud jde o rovnost, nesmíme rozuměti pod tímto slovem, že stupně moci a bohatství by byly zcela stejné; Nýbrž pokud jde o moc, že by byla mimo každé násilí uplatňována a že by se jen podle hodnosti a zákonů; a pokud jde o bohatství, že žádný občan by nebyl tak bohat, aby si za to mohl koupiti jiného občany a že žádný by nebyl

⁶⁶DAVID, R. *Politologie Základy společenských věd*. 6. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2007, 304 - 308 s. ISBN 978-80-7182-239-4.

⁶⁷DAVID, R. *Politologie Základy společenských věd*. 6. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2007, 294 s. ISBN 978-80-7182-239-4.

⁶⁸SCRUTON, R. *Slovník politického myšlení*. Přel. P. Pithart. 2. vyd. Brno : Nakladatelství Atlantis, 1999, 134 s. ISBN 80-7108-184-1. s.

tak chudý, aby se musel prodávati, což přepokládá u velikých omezení jmění a vlivu, a u malých lakomství a chtivosti.“⁶⁹

Charles de Montesquieu varuje před přílišnou rovností. Pravá podstata rovnosti spočívá v tom, že každý poslouchá a každý rozkazuje, ale jen sobě rovným. Lidé jako občané jsou si všichni rovni, ale lidé ve svých funkcích úředníků, poslanců, soudců, ale i otců, pánů si rovni nejsou.⁷⁰

Ideál rovnosti je nutné brát vážně, máme právo na to, aby stát s námi jako s občany zacházel stejně, aby bral stejnou měrou v úvahu zájmy všech občanů, a žádný z nich by neměl považovat za důležitější.⁷¹

4.1.3 SVOBODA

„Svoboda, stav bytosti jednající pouze ze své vlastní vůle, nezávisle na jakémkoli vnějším donucení (svobodný člověk je protiklad otroka). V politickém smyslu se svobody týkají různých oblastí (svoboda prohybu, svoboda projevu, svědomí, myšlení, náboženství), v nichž jedinec nemá podléhat kontrole státu, pokud zároveň respektuje zákony.“⁷²

Absolutní svoboda nemůže existovat. Svoboda nedává lidem dělat si, co chtějí a proto je nutné svévoli omezovat právem. V případě, že lidé jednají svobodně, nedělají to, co chtějí, ale to na co mají právo. Svoboda a všechna práva člověka jsou omezeny svobodami a právy všech ostatních lidí.⁷³

„Svoboda je právo dělat všechno co dovolují zákony; i kdyby občané mohli dělati to, co zákony zakazují, neměli by více svobody, protože by to směli přece dělat i druzí občané.“⁷⁴

⁶⁹ ROUSSEAU, J. J. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*. Přel. J. Veselá. Vyd. Reprint. Dobrá Voda : Aleš Čeněk, 2002, 62 – 63 s. ISBN 80-86473-10-04.

⁷⁰ MONTESQUIEU, CH. *O duchu zákonů*. Přel. S. Lyer, 1. vyd. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1947, 147 s.

⁷¹ SWIFT, A. *Politická filosofie Základní otázky moderní politikologie*. Přel. D. Šmejkalová. 1. vyd. Praha : Portál, 2005, 129 s. ISBN 80-7178-859-7.

⁷² DAVID, R. *Politologie Základy společenských věd*. 6. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2007, 272 s. ISBN 978-80-7182-239-4.

⁷³ DAVID, R. *Politologie Základy společenských věd*. 6. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2007, 272 s. ISBN 978-80-7182-239-4.

⁷⁴ MONTESQUIEU, CH. *O duchu zákonů*. Přel. S. Lyer, 1. vyd. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1947, 187 s.

„Člověk se narodil svobodný, ale všude je v okovech“

Vzhledem k tomu, že lidé byli plně svobodní pouze v přirozeném stavu, tak absolutní svoboda nemůže nastat v občanské společnosti. Podle Rousseaua spočívá svoboda v poslušnosti vůči zákonům, které si lid stanovil. Proto je možné, aby byl člověk poddaným i suverénem. Ve stavu přirozeném mohl každý dělat, co chtěl, ale ve stavu občanském je důležité respektovat zákony, protože ty jsou vyjádřením všeobecné vůle lidu a vedou k nastolení obecného blaha.

4.2 AMERICKÁ DEKLARACE NEZÁVISLOSTI

Deklarace nezávislosti je projevem odmítnutí anglického krále jako svého vládce americkými koloniemi. Především jsou v ní zakomponovány prvky přirozeně právních teorií,⁷⁵ velké množství názorů a některé fráze byly přejaty z Lockova druhého pojednání o vládě⁷⁶. Přesný výčet práv, ale v ústavě z roku 1787 nebyl. Práva se do legislativy přidala až formou dodatků roku 1791. Tvůrci americké ústavy si totiž byli vědomi, že výčet práv nikdy nemůže být úplný.⁷⁷ Důležité pro tvorbu Deklarace nezávislosti Spojených států amerických tedy byla přirozená práva.

„Když v průběhu lidských událostí nastane některému národu nutnost zrušit politické závazky, které jej poutají s národem jiným, a zaujmout mezi mocnostmi světa své vlastní a rovné místo, k němuž jej opravňují zákony přírody a jejího boha, vyžaduje si náležitá úcta k mínění světa, aby takový národ vyhlásil důvody, jež jej k odtržení vedou.

Pokládáme za samozřejmé pravdy, že všichni lidé jsou stvořeni sobě rovni, že jsou obdařeni svým stvořitelem určitými nezcizitelnými právy, že mezi tato práva náleží život, svoboda a sledování osobního štěstí. Že k zajištění těchto práv se ustanovují mezi lidmi vlády, odvozující svojí oprávněnou moc ze souhlasu těch, jimž vládnou. Že kdykoliv počne být některá vláda těmto cílům na překážku, má lid právo jí změnit nebo zrušit a ustanovit vládu novou, která by byla založena na takových zásadách a měla

⁷⁵DAVID, R. *Politologie Základy společenských věd*. 6. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2007, 458 s. ISBN 978-80-7182-239-4. s. 309

⁷⁶KINDIG, T. *The Declaration of Independence* [online]. [citováno 13. března 2010]. Dostupný na WWW: <<http://www.ushistory.org/declaration/index.htm>>

⁷⁷DAVID, R. *Politologie Základy společenských věd*. 6. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2007, 458 s. ISBN 978-80-7182-239-4. s. 309

svoji pravomoc upravenou takovým způsobem, jak uzná lid za nejvhodnější pro zajištění své bezpečnosti a svého štěstí.“⁷⁸

*„Přirozená práva jsou práva, která náležejí všem lidským bytostem jako práva daná už od přírody a existují nezávisle na platném právu.“*⁷⁹

4.3 DEKLARACE PRÁV ČLOVĚKA A OBČANA

*„Podle Deklarace práv člověka a občana se měla Francie stát konstituční monarchií, kde se zákon stane vyjádřením všeobecné vůle, nikoli vůle jedince, jak tomu bylo doposud. Deklarace slavnostně právně stvrzovala dosavadní průběh revoluce a její výsledky. Vyjadřovala ideál buržoazie a představovala ideologický základ nového společenského řádu.“*⁸⁰

Když Ludvík XVI. zahlédl ve vězení díla Jeana-Jacquesa Rousseaua, prohlásil, že díky tomu byla přivedena Francie do zkázy, vzhledem k tomu že měl na mysli starý monarchistický model Francie tak měl pravdu. Ústava francouzské republiky byla koncipována podle vzoru společenské smlouvy.⁸¹

Díla Jeana-Jacquesa Rousseaua byla využita mnoha různými myšlenkovými proudy. Je nutné poznamenat, že neobsahují žádné návody k násilí jak se v době Velké francouzské revoluce za jakobínistické éry dělo. Přesto jej revoluce uctívala jako svého ideového tvůrce.⁸²

V Deklaraci práv člověka a občana jsou vyjmenována základní lidská práva, které se nově vzniknuvší republika ve Francii zavázala respektovat a chránit.

„Lidé se rodí a zůstávají svobodnými a rovnými ve svých právech. Společenské rozdílly se mohou zakládat pouze na prospěšnosti pro celek.

⁷⁸ WIKIPEDIA. *Deklarace nezávislosti Spojených států amerických* [online]. Poslední revize 25. 3. 2010 [citováno 5. dubna 2010]. Dostupný na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Deklarace_nezávislosti_Spojených_států_amerických>.

⁷⁹ SCRUTON, R. *Slovník politického myšlení*. Přel. P. Pithart. 2. vyd. Brno : Nakladatelství Atlantis, 1999, 121 s. ISBN 80-7108-184-1.

⁸⁰ HROCH, M., KUBIŠOVÁ, V. *Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1990, 74 s. ISBN 80-205-0151-7.

⁸¹ STÖRING, H. J. *Malé dějiny filosofie*. Přel. M. Petříček; P. Rezek; K. Šprunk. 8. vyd., v KNA 2. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007. 287 s. ISBN 978-80-7195-206-0.

⁸² VALEŠ, L. *Dějiny politických teorií*. 2. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 194 s. ISBN 978-80-7380-031-4.

Účelem každého politického společenství je zachování přirozených a nezadatelných práv člověka. Tato práva jsou: svoboda, vlastnictví, bezpečnost a právo na odpor proti útlaku.

Princip veškeré svrchovanosti spočívá v podstatě v národě. Žádný sbor, žádný jednatel nemůže vykonávat moc, která by z něj nebyla výslovně odvozena.

Svoboda spočívá v tom, že každý může činit vše, co neškodí druhému. Proto výkon přirozených práv každého člověka nemá jiných mezí než ty, které zajišťují ostatním členům společnosti užívání týchž práv. Tyto meze mohou být ustanoveny pouze zákonem.

Zákon má právo zakazovat pouze činy škodlivé společnosti. Nikomu nemůže být bráněno v tom, co není zakázáno zákonem, a nikdo nemůže být nucen činit něco, co zákon nenařizuje.

Zákon je vyjádřením všeobecné vůle. Všichni občané mají právo účastnit se osobně nebo prostřednictvím svých zástupců při jeho vytváření. Zákon má být stejný pro všechny, ať už poskytuje ochranu či trestá. Všichni občané, jsou si před zákonem rovni, mají stejný přístup ke všem hodnostem, veřejným úřadům a zaměstnáním, podle svých schopností a jen na základě rozlišení, která vyplývají z jejich ctností a z jejich nadání.

Každý člověk může být obžalován, zatčen nebo uvězněn pouze v případech stanovených zákonem a pouze způsoby, které zákon předepisuje. Ti, kteří vyžadují, vyhotovují, vykonávají nebo dávají vykonávat svévolné příkazy, mají být potrestáni; ale každý občan předvolaný nebo vzatý do vazby na základě zákona musí okamžitě poslechnout, jinak se stává vinným pro odpor.

Zákon má stanovit pouze tresty, které jsou nezbytné a zřejmě nutné; každý může být potrestán pouze na základě zákona, schváleného a vyhlášeného před spáchaným činem a zákonně prováděného.

Každý člověk je pokládán za nevinného až do té doby, kdy je prokázána jeho vina; jestliže se pokládá za nezbytné zatknout jej, každá přísnost, která by nebyla nutná k zajištění jeho osoby, má být přísně potlačena.

Nikomu se nesmí dít újma pro jeho názory, i náboženské, ledaže by jejich projev rušil pořádek stanovený zákonem.

Svobodné sdělování myšlenek a názorů je jedním z nejdrahocennějších práv člověka, každý občan může tedy svobodně mluvit, psát, tisknout, jest se mu však zodpovídat za zneužívání této svobody v případech zákonem stanovených.

Záruka práv člověka a občana vyžaduje existenci veřejné moci; tato moc je tedy zřízena ve prospěch všech a ne tedy k osobnímu užítku těch, kterým je svěřena.

K vydržování veřejné moci a k úhradě správních výdajů je zapotřebí společných daní; mají být rovnoměrně rozvrženy na všechny občany podle jejich majetkové schopnosti.

Všichni občané mají právo určit sami nebo prostřednictvím svých zástupců potřebnost veřejných daní, svobodně k nim dát souhlas, kontrolovat jejich používání, určit jejich kvótu, základ, způsob jejich vybírání a dobu jejich trvání.

Společnost má právo žádat na každém veřejném úředníkovi počet z jeho činnosti.

Společnost, ve které záruka práv není zajištěna a ve které rozdělení moci není zavedeno, nemůže o sobě říkat, že má ústavu.

Protože vlastnictví je nedotknutelným a posvátným právem, nikdo ho nemůže být zbaven kromě případu, kdy by to vyžadovala zákonně zajištěná veřejná nezbytnost, a pod podmínkou spravedlivého a předchozího odškodnění.⁸³

⁸³ WIKIPEDIA. *Deklarace práv člověka a občana* [online]. Poslední revize 20. 3. 2010 [citováno 5.dubna 2010]. Dostupný na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Deklarace_práv_člověka_a_občana>.

5 SPOLEČENSKÁ SMLOUVA JAKO ZÁKLAD DEMOKRACIE

5.1 DEMOKRATICKÝ STÁT

5.1.1 STÁT

„Stát, forma organizace lidské společnosti, vyznačující se sdružením obyvatel určitého území v právní celek (státním územím jako věcným podkladem a občany jako osobním pokladem). Státní moc je nezávislá a neodvozená od žádné jiné (suverenita, svrchovanost), omezená jen prostorově (státním územím).“⁸⁴

5.1.1.1 VZNIK STÁTU PODLE SPOLEČENSKÉ SMLOUVY

Hobbes:

„Vzdávám se svého práva vládnouti sobě a odevzdávám toto právo muži nebo tomuto sboru mužů, jestliže jim také ty odevzdáš své právo a stejně jako já je zplnomocníš ke všemu a uznáš jejich činy za své. Když se to stane, nazývá se množství takto sjednocené v jednu osobu pospolitost, obec, stát, latinsky civitas. Tak se zrodil tento veliký Leviathan, nebo abych tak řekl uctivěji, tento smrtelný bůh, kterému jsme povinni děkovat za to, že pod záštitou Boha nesmrtelného máme na světě pokoj a ochranu.“⁸⁵

Panovník má ve svém státě absolutní moc, ideální forma vlády podle Hobbese je tedy absolutní monarchie. Na to navazovali další státoprávní teoretici moderních totalit, především fašismu.⁸⁶

„Člověk nemá mnoho možností – může volit jen mezi dvěma zly – anarchií považoval za horší než plné podřízení se absolutnímu státu. Třetí možnost není. Vladař jako nositel státní suverenity navíc od občanů vyžaduje i službu státu a angažovanost.

Hobbes ale zároveň říká, že pro existenci státu je zapotřebí, aby občané chápali nutnost stát udržovat. Stát tedy potřebuje souhlas svých občanů a opírá se o demokratickou vůli. Navíc ani stát nemůže člověka zbavit svobody svědomí.“⁸⁷

⁸⁴ Encyklopedický slovník, 1. vyd. Praha : Odeon, 1993, 1038 s. ISBN 80-207-0438-8.

⁸⁵ DAVID, R. *Politologie Základy společenských věd*. 6. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2007, 140 s. ISBN 978-80-7182-239-4.

⁸⁶ DAVID, R. *Politologie Základy společenských věd*. 6. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2007, 146 s. ISBN 978-80-7182-239-4.

Z textu druhého pojednání o vládě je patrné, že společností Locke zpravidla rozumí společenství lidí, zatímco státem soubor politických orgánů a institucí, které jsou pověřeny výkonem smlouvy. Samotnou politickou moc definuje Locke jako onu moc, kterou měl každý jednotlivý člověk v přirozeném stavu a jíž odevzdal do rukou společnosti a tím vládcům. Učinil tak v důvěře, že moc bude užita k jeho dobru a zachování vlastnictví, tedy života, svobody a majetku. Zdůrazňuje, že společenská smlouva je dobrovolná dohoda, prostřednictvím které dostávají vládcí politickou moc k prospěchu poddaných, k zajištění jejich vlastnictví. Politickou mocí rozumí Locke právo vydávat zákony a tresty, a to včetně trestu smrti, pro úpravu a zachování vlastnictví.

Požadoval přísné oddělení exekutivní a legislativní moci ve státě. Mají-li být svoboda a majetek jednotlivce chráněny před svévolnými zásahy státní moci, nesmí vladař jako držitel výkonné moci stát nad zákonem, nýbrž musí být vázán zákony, na nichž se usnesl parlament.⁸⁸

Je to právo užívat sílu společnosti při provádění zákonů a při obraně státu proti vnějšímu bezpráví – a to vše jen pro veřejné blaho. V zásadě lze říci, že pro Locka je politika daleko více ochranou zájmů jednotlivce než oblastí konfliktů zájmů jednotlivců, skupin a tříd.

Lockovo pojetí státu se tak stává předobrazem představ klasických liberálů, pro které byla funkce státu zúžena na roli nočního hlídače majetku.⁸⁹

Ideální formou státu podle Locka je tedy konstituční monarchie.⁹⁰

V Rousseauově teorii je vykonavatelem obecné vůle zákonodárná moc, jež kontroluje vládu a může ji z vůle lidu i odvolat. Odmítá, že by lid předal poslancům moc. Poslanci nejsou zástupci lidu, ale jeho delegáty. Neusnávají se s konečnou platností. Co neschválí lid, to neplatí. Dá-li se lid zastupovat, tak přestává být svobodný. Jedinou ideální formou státu, aby lid zůstal svobodný, je přímá demokracie. Ta je možná jen v malých státech. Jen tam, kde se lidé navzájem znají a kde se skutečně mohou podílet

⁸⁷VALEŠ, L. *Dějiny politických teorií*. 2. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 167 s. ISBN 978-80-7380-031-4.

⁸⁸CORETH, E., SCHRÖNDORF, H. *Filosofie 17. a 18. století*. Přel. D. Mik. 1. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2002, 276 s. ISBN 80-7182-119-5.

⁸⁹LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*. Přel. J. Král. 2. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1992, 20 - 21 s. ISBN 80-205-0222-X.

⁹⁰DAVID, R. *Politologie Základy společenských věd*. 6. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2007, 146 s. ISBN 978-80-7182-239-4.

na výkonu svých politických svobod. Švýcarskou inspiraci najdeme i v jeho požadavku, aby každý zákon byl přijat referendem.

Jean-Jacques Rousseau patří mezi průkopníky přímé formy demokracie v moderních politických systémech. V jeho díle najdeme spoustu shodných rysů s liberály, ale protože preferoval absolutní podřízení jedince obecné vůli ve prospěch obecného blaha, je často považován za předchůdce moderních totalit.⁹¹

Velkým přínosem Charlese de Montesquieu bylo zdůraznění geografických faktorů pro politické uspořádání dané země. Je důležité vnímat rozdíly mezi jednotlivými zeměmi, tyto rozdíly jsou dány polohou, podnebím, ale i úrodností půdy apod.⁹²

Jakmile Montesquieu uvažuje o vztahu politické svobody a ústavy, jeho obecné přesvědčení, mu nebrání, aby jasně neprojevil svou náklonnost k určitým státním formám; z historických dává přednost formě římského státu a z novějších teorií státu a ústavní praxi Angličanů. U nich především vyzdvihuje rozdělení státní moci, které otevírá cestu politické svobodě, a právě v Anglii je provedeno nejdůsledněji. Je nutno podotknout, že si Charles de Montesquieu anglické ústavní zřízení idealizoval,⁹³

Je tedy možná jakákoliv forma státu, od demokracie až k despotii. Správná forma záleží na podmínkách a umístění dané země.

5.1.2 DEMOKRACIE

„Demokracie, vláda lidu; původně starořecké označení politického zřízení městských států (polis), zejména Athén 6. – 4. St. Př. N. l. Demokratické zřízení je založeno na principu podřízení menšiny většině a uznání rovnosti, svobod a politických práv občanů. Součástí moderní demokracie jsou tradiční lidská práva (svoboda projevu, vyznání, spolčování), princip suverenity lidu (moc vychází z vůle lidu), tvorba vůle lidu se realizuje všeobecnými volbami.“⁹⁴

Čistá demokracie jako taková nemůže ve své podstatě existovat, proto je možné brát demokratický stát spíše jako cestu a návod k dalšímu rozvinutí svobody,

⁹¹ VALEŠ, L. *Dějiny politických teorií*. 2. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 200 - 201 s. ISBN 978-80-7380-031-4.

⁹² VALEŠ, L. *Dějiny politických teorií*. 2. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 184 s. ISBN 978-80-7380-031-4.

⁹³ STÖRING, H. J. *Malé dějiny filosofie*. Přel. M. Petříček; P. Rezek; K. Šprunk. 8. vyd., v KNA 2. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007. 276 s. ISBN 978-80-7195-206-0.

⁹⁴ *Encyklopedický slovník*, 1. vyd. Praha : Odeon, 1993, 221 s. ISBN 80-207-0438-8.

spravedlnosti, rovnosti občanů, a především k realizaci a ochraně základních lidských práv.

Pozitivní demokracii charakterizuje možnost občanů odvolat vládu, tolerance vůči menšinám a jednotlivcům, dělba státní moci a svým postupným směřováním k ideálnímu typu demokracie. Aby demokracie mohla obstát v reálném světě a mohla splňovat všechny stanovené pozitivní racionální ideály, jako suverenitu lidu, občanské svobody, spravedlnost, musí se k jejímu fungování vytvořit racionální řád.⁹⁵

Cílem každého demokratického zřízení je ochránit všechny tyto hodnoty, dále je rozvíjet a samozřejmě také chránit. Je však nesmírně důležité si uvědomit, že demokracie není neměnným souborem hodnot. Naopak jakékoliv konečné direktivní vymezení těchto hodnot může vést až k autoritativnímu režimu. Cíl, ke kterému společnost směřuje se postupem času, díky vývoji společnosti mění, ale jeho jádro, které je zachyceno v listinách základních lidských práv, zůstává ve své podstatě beze změn.⁹⁶

Rousseau:

„Ostatně kolik nesnadno slučitelných věcí předpokládá tato vláda! Předně velmi malý stát, kde by bylo snadné shromáždit lid a kde každý občan by snadno mohl znáti všechny ostatní; za druhé velkou prostotu mravů, která brání tomu, aby záležitosti byly početné a aby diskuse byly pichlavé; pak mnoho rovnosti v hodnostech a v majetku, bez čehož by rovnoprávnost a rovnost nemohli dlouho potrvati; konečně málo nebo žádný přepych, neboť buď je přepych následkem bohatství, nebo je činí nutným; kazí zároveň bohaté i chudé, jedny majetkem, druhé chytivostí; prodává vlast změkčilosti, marnivosti; odnímá státu jeho občany, aby je podrobil jedny druhým a všechny veřejnému mínění.“⁹⁷

Rousseauova teorie fungování státu vychází z ideje, že všichni se musí podřídít obecné vůli, kterou tvoří všichni občané. Jakákoliv odlišnost této vůle je atakem vůči celku a proto je nutné jí potrestat. Tato Rousseauovo pojetí, sloužilo jako oprávnění

⁹⁵ DAVID, R. *Politologie Základy společenských věd*. 6. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2007, 164 – 165 s. ISBN 978-80-7182-239-4.

⁹⁶ DAVID, R. *Politologie Základy společenských věd*. 6. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2007, 268 s. ISBN 978-80-7182-239-4.

⁹⁷ ROUSSEAU, J. J. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*. Přel. J. Veselá. Vyd. Reprint. Dobrá Voda : Aleš Čeněk, 2002, 78 s. ISBN 80-86473-10-04.

jakobínského teroru během Velké francouzské revoluce a mělo také nepřímé vyústění v rámci komunistických diktatur.⁹⁸

5.1.2.1 REÁLNÁ DEMOKRACIE

Ve své reálné formě musí být demokracie založena na určitých zásadních principech, která ji odlišují od ostatních forem vlády.

- V demokratickém státě, je státní moc odvozena od suverenity lidu, od všech lidí, od všeho lidu.
- Je bezpodmínečně nutné dodržování všech základních lidských práv a svobod.
- Stát musí respektovat politickou rovnost a rovnost před zákonem.
- V rámci dělby státní moci musí fungovat vzájemně nezávislé autonomní složky a to moc zákonodárná, výkonná a soudní.⁹⁹

Toto jsou jen některé zásady, které nám stanovuje společenská smlouva, a které jsou podstatné pro fungování demokracie.

Nejdůležitější vnitřní povinností státu je především garance základních lidských práv a svobod občanů. Toho stát docílí tak že se zachovává svůj vnitřní řád a spravedlnost a také musí chránit zem před vnějším nepřítelem. Dále má stát přebírat funkce, které není sto zastat společnost samostatně.¹⁰⁰

„Kdyby byl národ bohů, vládl by si demokraticky. Vláda tak dokonalá se nehodí pro lidi.“¹⁰¹

⁹⁸DAVID, R. *Politologie Základy společenských věd*. 6. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2007, 164 – 165 s. ISBN 978-80-7182-239-4.

⁹⁹DAVID, R. *Politologie Základy společenských věd*. 6. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2007, 166 s. ISBN 978-80-7182-239-4.

¹⁰⁰DAVID, R. *Politologie Základy společenských věd*. 6. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2007, 129 s. ISBN 978-80-7182-239-4.

¹⁰¹ ROUSSEAU, J. J. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*. Přel. J. Veselá. Vyd. Reprint. Dobrá Voda : Aleš Čeněk, 2002, 79 s. ISBN 80-86473-10-04.

5.2 ÚSTAVA

„Ústava je společenskou smlouvou, kterou lid vyjadřuje souhlas s ustanovením státu a zavazuje se vykonávat svou moc podle principů oddělení mocí a chránit nedotknutelnost základních lidských práv a svobod.“¹⁰²

5.2.1 HODNOTY ÚSTAVY

Ústavy jednotlivých států se sepisují k obraně hodnot, jako je svoboda, lidskost, štěstí aj, právě tyto hodnoty dávají demokracii smysl. Díky demokratickému zřízení můžeme tyto hodnoty efektivně chránit.

Demokratické hodnoty jsou slavnostně vyjádřeny v preambulích ústav jednotlivých států.¹⁰³

„My, občané České republiky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, v čase obnovy samostatného českého státu, věrni všem dobrým tradicím dávné státnosti zemí Koruny české i státnosti československé, odhodláni budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody jako vlast rovnoprávných, svobodných občanů, kteří jsou si vědomi svých povinností vůči druhým a zodpovědnosti vůči celku, jako svobodný a demokratický stát, založený na úctě k lidským právům a na zásadách občanské společnosti, jako součást rodiny evropských a světových demokracií, odhodláni společně strážet a rozvíjet zděděné přírodní a kulturní, hmotné a duchovní bohatství, odhodláni řídit se všemi osvědčenými principy právního státu, prostřednictvím svých svobodně zvolených zástupců přijímáme tuto Ústavu České republiky“¹⁰⁴

5.2.2 TEORETICKÝ ZÁKLAD ÚSTAVY

Existují základní teorie a principy, ze kterých vychází demokratická ústava, mezi ně zejména patří:

- teorie společenské smlouvy, která vznik občanské společnosti vysvětluje jako smlouvu lidu mezi sebou navzájem.

¹⁰² DAVID, R. *Politologie Základy společenských věd*. 6. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2007, 206 s. ISBN 978-80-7182-239-4.

¹⁰³ DAVID, R. *Politologie Základy společenských věd*. 6. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2007, 269 s. ISBN 978-80-7182-239-4.

¹⁰⁴ *Ústava České republiky*; Listina základních práv a svobod : podle stavu k 1. 8. 2003. Ostrava : Nakladatelství Jirí Motloch – Sagit, 2003, 5 s. ISBN 80-7208-371-6.

- Teorie přirozených práv, která nám stanovuje nedotknutelnost a nezczitelnost práv a svobod a ze kterých také vyplývá povinnost státu tyto práva a svobody chránit.
- Teorie suverenity lidu, které je personálním činitelem, tím, od koho se odvíjí státní moc, kdo ji ustavuje, lid, znamená to, že jím není žádný panovník, vyvolená rasa ani vykořisťovaná třída (ani bůh, příroda, apod.). Teorie suverenity lidu je motivována obavou před zneužitím vládní moci nějakým jednotlivcem nebo skupinou osob, která by se snažila svou vládu zdůvodňovat boží milostí, třídním zájmem či nutností zachovat rasovou čistotu. Lid je základem ústavního státu, který je definován jako stát, kde lid vykonává státní moc na základě dělby moci mocenských funkcí vymezenými prostředky.
- Princip oddělení moci, který požaduje uspořádání moci ve státě tak, aby byla rozdělena tak, aby nemohlo dojít k jejímu zneužití.¹⁰⁵

5.3 DĚLBA MOCI

„Někdy též „rozdělení moci“. Tato teorie je implicitně obsažena již u Aristotela, avšak poprvé ji samostatně formulovali James Harrington ve své ideální republice Oceáně a John Locke. V moderní podobě je tento termín znám především ze spisů Montesquiea, který byl přesvědčen, že oddělení moci je již obsaženo v anglické ústavě jako jedna ze základních záruk svobody anglického poddaného. Podle Montesquiea se při vládnutí běžně oddělují tyto tři moci: zákonodárná, výkonná a soudní.“¹⁰⁶

Jak tedy předejít zneužití moci a zajistit stabilní politický systém? Ve státě, který byl ustanoven podle společenské smlouvy musí se vládce podrobit zákonům. Ačkoliv má panovník právo vetovat výnosy parlamentu, od výkonné moci panovníka je nutné oddělit moc zákonodárnou. V době osvícenství se tak rodí nový koncept, který výrazně ovlivnil politický i ústavní vývoj: zákonodárství je výhradní doménou parlamentu.¹⁰⁷

¹⁰⁵ DAVID, R. *Politologie Základy společenských věd*. 6. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2007, 206 - 208 s. ISBN 978-80-7182-239-4.

¹⁰⁶ SCRUTON, R. *Slovník politického myšlení*. Přel. P. Pithart. 2. vyd. Brno : Nakladatelství Atlantis, 1999, 95 s. ISBN 80-7108-184-1.

¹⁰⁷ DAVID, R. *Politologie Základy společenských věd*. 6. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2007, 215 s. ISBN 978-80-7182-239-4.

Politickou svobodu můžeme najít pouze ve státech s umírněným režimem, tedy jen ve státech, kde není zneužíváno státní moci. Aby nikdo nemohl moc zneužívat, musí jedna moc omezovat druhou.¹⁰⁸

Svobodě se tedy daří pouze ve státech, kde není moc zneužívána. Lidé ze své vlastní podstaty mají sklony moc zneužívat, z tohoto důvodu poskytuje Montesquieu jednoduchý, zato účinný návod: „Má-li se zabránit zneužívání moci, je třeba těm, kdo ji mají neustále šlapat na paty.“ Svobodu tedy zaručuje princip dělby moci.¹⁰⁹

„Na Montesquieho a na anglický ústavní vývoj v 17. století přímo navazovali otcové americké ústavnosti. Dá se říct, že vývoj konceptu oddělení moci byl završen teoreticky v „Listech federalistů“ a následně pak prakticky v Ústavě USA. Funkce zákonodárná byla svěřena dvoukomorovému Kongresu, výkonná prezidentovy a soudní funkci zastává soustava soudů, na jejímž vrcholu stojí nejvyšší soud. Zároveň jsou tyto složky odděleny personálně, aby se neovlivňovaly a aby mohly řádně vykonávat svou funkci. Americká ústava díky svému prezidentskému charakteru dosahuje k ideálu oddělení moci asi nejbližší.“¹¹⁰

Moc zákonodárná znamená oprávnění přijímat nové, měnit nebo rušit stávající právní předpisy. Moc zákonodárnou má vykonávat dvoukomorový parlament. Podle Montesquieho má jedna komora být volena a to na základě všeobecného volebního práva, a druhá komora by se měla skládat pouze z aristokracie.¹¹¹

Moc zákonodárnou představuje parlament. Funkce parlamentu není pouze legislativní, dále je jeho úkolem mít funkci reprezentativní ale i ustavující a kontrolní vůči ostatním ústavním orgánům.¹¹²

Moc výkonná reprezentuje pravomoci vlády, ta je orgánem, který nese odpovědnost za každodenní správu státu a byrokracie. Dělí pravomoci do jednotlivých odvětví veřejné správy.

¹⁰⁸ MONTESQUIEU, CH. *O duchu zákonů*. Přel. S. Lyer, 1. vyd. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1947, 188 - 189 s.

¹⁰⁹ VALEŠ, L. *Dějiny politických teorií*. 2. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 189 s. ISBN 978-80-7380-031-4.

¹¹⁰ DAVID, R. *Politologie Základy společenských věd*. 6. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2007, 216 s. ISBN 978-80-7182-239-4.

¹¹¹ DANICS, Š. *Základy vědy o politice*. 1. vyd. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2009, 31 s. ISBN 978-80-86708-89-8.

¹¹² DAVID, R. *Politologie Základy společenských věd*. 6. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2007, 218 s. ISBN 978-80-7182-239-4.

Výkonné orgány jsou ty, kterým přísluší vykonávat, co stanovily orgány zákonodárné. Výkonné orgány jsou tedy všechny mimo orgánů zákonodárných a soudních. Nositeli výkonné moci stojí v čele státního aparátu a je to vláda nebo kabinet popřípadě jiná forma výkonné rady, dále pak hlava státu. Hlavou státu může být prezident, monarcha nebo nějaká forma kolektivní hlavy státu. Hlavní úkoly exekutivy se týkají:

- administrativní oblasti především řízení správního a administrativního aparátu, díky němuž je uskutečňována vládní politika.
- Zahraniční a diplomatické oblasti, kde řídí věci zahraniční a sjednává mezinárodní smlouvy.
- Legislativní oblasti, v rámci které má vláda zákonodárnou iniciativu. V rámci této iniciativy má právo vyjadřovat se k nevládním návrhům zákonů.
- Soudní oblasti, kdy exekutiva může udělovat milost a vyhlásit amnestii, dále pak jmenování soudců.¹¹³

U moci soudní je zcela podstatné, aby byla plně autonomní nezávislá a na ostatních mocích, tedy moci výkonné a moci zákonodárné. Rozhodování soudů nesmí být nikterak ovlivněno. Soudy mají představovat ochranu práv jednotlivce, kde se občané mohou dovolat svých práv, i těch které jsou uplatňovány proti státu.¹¹⁴

5.3.1 DĚLBA MOCI V ČESKÉ REPUBLICE

„Důležitým aspektem dělby moci, jako jednoho ze znaků právního státu, je nezávislost vzniku jednotlivých mocí. Ústava České republiky (dále jen Ústava), jakožto základní zákon státu nebo chceme-li jakožto společenská smlouva, která zakotvuje všechny základní mechanismy a principy fungování státu, určuje za zdroj veškeré moci lid, který ji vykonává prostřednictvím moci zákonodárné, výkonné a soudní.“¹¹⁵

Zákonodárnou moc vykonává parlament, ten je rozdělen dvou komor. Komory tvoří poslanecká sněmovna a senát. Volby do obou komor probíhají na základě tajného hlasování na základě všeobecného, rovného a přímého volebního práva. Aby došlo

¹¹³ DAVID, R. *Politologie Základy společenských věd*. 6. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2007, 224 - 225 s. ISBN 978-80-7182-239-4.

¹¹⁴ DANICS, Š. *Základy vědy o politice*. 1. vyd. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2009, 31 s. ISBN 978-80-86708-89-8.

¹¹⁵ BERNÁŠEK, M. *Dělba moci* [online]. Poslední revize 3. 8. 2000 [citováno 17. dubna 2010]. Dostupný na WWW: <<http://ustavni.juristic.cz/30511/clanek>>.

k reálné dělbě moci je pro volby velmi důležitá neomezená soutěž politických stran. To jasně stanovuje i článek 5 Ústavy České republiky, který zní:

„Politický systém je založen na svobodném, dobrovolném vzniku, volné soutěži politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítajících násilí, jako prostředek prosazení svých zájmů.“¹¹⁶

Ustanovení z článku 5 společně se článkem 6, který stanovuje povinnost respektovat politická rozhodnutí, která vycházejí ze základu vůle většiny. Vůle většiny je vyjádřena pravidelným svobodným hlasováním. Tyto ustanovení znázorňují základní mechanismy nutné pro fungování demokratického státu.

Moc výkonnou vykonává v České republice prezident a vláda. Prezident vykonává výkonnou moc jakožto hlava státu, a vláda reprezentuje vrcholný orgán výkonné moci.

Prezidenta republiky volí parlament na společné schůzi poslanecké sněmovny a senátu, naproti tomu vládu jmenuje prezident republiky. Vláda má povinnost do třiceti dnů po svém zvolení předstoupit před poslaneckou sněmovnu a požádat o vyslovení důvěry.¹¹⁷

Soudní moc je podle Ústavy České republiky vykonávaná prostřednictvím nezávislých soudů, které vynášejí rozsudek jménem republiky. Soudcům je přiznána funkční autonomie a věnuje se ochrana postavení soudů v České republice. Mocí soudní se rozumí celý systém soudů. Do systému soudů patří - Ústavní soud, který řeší problematiku spojené s Ústavou a Listinou základních práv a svobod, s prováděcími zákony ústavního pořádku. Dále jsou v systému soudů obecné soudy, jejichž prioritním úkolem je zajistit a poskytovat ochranu právům.¹¹⁸

¹¹⁶ *Ústava České republiky*; Listina základních práv a svobod : podle stavu k 1.8.2003. Ostrava : Nakladatelství Jiří Motloch – Sagit, 2003, 5 s. ISBN 80-7208-371-6.

¹¹⁷ *Ústava České republiky*; Listina základních práv a svobod : podle stavu k 1.8.2003. Ostrava : Nakladatelství Jiří Motloch – Sagit, 2003, 9 - 12 s. ISBN 80-7208-371-6.

¹¹⁸ *Ústava České republiky*; Listina základních práv a svobod : podle stavu k 1.8.2003. Ostrava : Nakladatelství Jiří Motloch – Sagit, 2003, 12 14 s. ISBN 80-7208-371-6.

„Ústava definující způsob vzniku jednotlivých mocí, odpovědnost nebo naopak nezávislost naplňuje požadavek "brzd a garancí" tak jak o nich hovoří teorie právního státu.“¹¹⁹

5.4 OBČANSKÁ CTNOST

Oproti středověké scholastice vzrostl v době renesance a později i osvícenství význam jedince, a také autonomního rozumu, který je nezávislý na jakékoliv autoritě ať už duchovní nebo institucionální.¹²⁰

Vzhledem i většímu důrazu na individuum, i teoretici společenské smlouvy pokládali na jedince určité nároky, aby stát mohl fungovat. Například v rámci absolutistický režimů to byla poslušnost, ale pro fungování demokracie byla důležitá občanská ctnost a zájem lidu o fungování státu.

„Občanská ctnost je věc prostá: je to láska k republice; je to cit, ne snad následek poznání. Tento cit může mít poslední člověk jako první člověk ve státě. Láska k vlasti vede k dobrým mravům a dobré mravy vedou k lásce k vlasti.“¹²¹

Podle Montesquieho láska k demokracii znamená zároveň lásku k vlasti, ale také k rovnosti, zdrženlivosti.¹²²

Vyšší míra individuality, také klade vyšší nároky na jednotlivce. Dá se tedy říct, že čím lepší jsou jedinci ve společnosti, tím lepší je samotná společnost a tím více se může přiblížit ideálu demokracie.

Občanská ctnost je pěstování osobních životních návyků, které jsou důležité pro úspěch komunity.¹²³

Občan má v demokratickém státě rozsáhlá práva, které mu zaručuje Ústava a Listina základních práv a svobod. Je důležité si uvědomit, že občan má také své

¹¹⁹ BERNÁŠEK, M. *Dělba moci* [online]. Poslední revize 3. 8. 2000 [citováno 17. dubna 2010]. Dostupný na WWW: <<http://ustavni.juristic.cz/30511/clanek>>.

¹²⁰ TRETÉFA, I. *Nástin dějin evropského myšlení od Thaléta k Rousseauovi*. 4. vyd. Praha : Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 2002, 241 s. ISBN 80-7185-171-X.

¹²¹ MONTESQUIEU, CH. *O duchu zákonů*. Přel. S. Lyer, 1. vyd. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1947, 74 - 75 s.

¹²² MONTESQUIEU, CH. *O duchu zákonů*. Přel. S. Lyer, 1. vyd. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1947, 75 s.

¹²³ BOSIN, S. *Civic Virtue* [online]. [citováno 15. dubna 2010] Dostupný na WWW: <<http://learningtogive.org/papers/paper12.html>>

povinnosti. Je nutné, aby práva a povinnosti občana byly v rovnováze, protože teprve jejich vyváženost zaručí řádné fungování demokratického státu.

Jako občané jsme tedy na jedné straně podřízeni zákonům státu, ve kterém žijeme a na straně druhé se stát stará o občanskou bezpečnost, řeší sociální problémy, poskytuje zdravotní péči a vzdělávací soustavu, vynucuje prostřednictvím svých orgánů plnění pohledávek dlužníků vůči věřitelům.

Být občanem tedy neznamená pouze například právo volit své zástupce, ale současně mezi občanské povinnosti patří svého přesvědčení toto právo i využít, účastnit se a mít zájem o věci občanské a veřejné.¹²⁴

Občanských povinností není mnoho (patří mezi ně například právo, ale i povinnost volit, dodržovat pravidla a zákony společnosti). Občanské povinnosti jsou tedy spíše založeny na věci cti a záležitosti i na vztahu, jaký mají jednotliví občané vůči svému státu. Nedodržení zákona se trestá sankcí, toto pravidlo platí pro každého, nejen pro občany daného státu, ale všechny, kteří se zdržují na daném území. Naproti tomu dodržování občanských povinností je spíše otázkou svobodné vůle a vlastního postoje.

¹²⁴ JIRÁSKOVÁ, V. Občan a občanství. [online]. Poslední revize 8. 11. 2005 [citováno 25. dubna 2010] Dostupný na WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/386/OBCAN-A-OBCANSTVI.html/>>

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala kořeny společenské smlouvy. Zaměřila jsem se na reformaci, která probíhala v Evropě během 16. století. Reformátoři sice nepodporovali svobodné filosofické bádání, ale díky zlomení dogmatismu umožnili filosofii její další rozvoj. Dále jsem se zabývala filosofickými tendencemi, které umožnily vznik teorie společenské smlouvy. Renesance, díky znovuobjevení člověka jako jednice, umožnila teorii suverenity lidu a díky osvícenství, které kladlo velký důraz na rozum a podporovalo svobodné badání ve všech vědních oblastech, vznikla teorie společenské smlouvy.

V rámci své práce jsem vymezila základní teze společenské smlouvy. Zaměřila jsem se na stav, jež byl před vznikem státu. Přirozený stav se z pohledu jednotlivých autorů velmi liší – u Thomase Hobbesa je v přirozeném stavu člověk člověku vlkem, naproti tomu u Jeana-Jacquesa Rousseaua je přirozený stav ideální, protože všichni lidé jsou od přírody dobří, a u Johna Locka, jsou lidé v přirozeném stavu obdařeni rozumem a řídí se přírodními zákony, které vydedukovali. Určila jsem důvody vzniku občanských společenství – ty se také u různých autorů liší. U Thomase Hobbesa je vznik státu záležitostí čistého rozumu a pragmatismu, protože díky státu člověk nejlépe a nejsnáze odrhání svá práva. U Rousseaua, je vznik státu daní za to že člověk začal myslet, protože ve stavu přirozeném se řídil pouze svými instinkty. Podle Johna Locka stát vzniká opět na základě rozumové úvahy, a to kvůli ochraně práv, majetku a odstranění dalších nevýhod přirozeného stavu. V práci přirozeného stavu fungoval přirozený zákon – ten bylo možné vydedukovat na základě rozumu nebo božího vnuknutí. Přirozené zákony fungovaly hlavně proto, aby člověka ochránili před válečným stavem. Po vzniku státu vydává zákony suverén. Ať se jedná o teorii suverenity státu, jak ji prosazoval Hobbes nebo teorii suverenity lidu, ke které se přikláněli Jean-Jacques Rousseau nebo John Locke, legitimní zákony mají vznikat k ochraně práv občanů.

Aplikaci myšlenek společenské smlouvy v praxi v době těsně po jejich vzniku jsem vysledovala do právních dokumentů ustavující občanská práva a to Deklarace nezávislosti Spojených států amerických a Deklaraci práv člověka a občana.

To jak ovlivnily tyto deklarace a další myšlenky společenské smlouvy jsem uvedla v kapitole lidských práv, ústavy a dělba moci. Všechny tyto instituce vychází z koncepce společenské smlouvy, a výrazně ovlivnily fungování moderní demokracie.

Díky ústavě byly člověku přiznány všechna základní lidská práva, člověk přestává být pouze objektem. V myšlence přirozeného stavu je uplatněna myšlenka, že všichni lidé jsou si rovni a absolutně svobodní. Dnes ačkoliv nemůžeme dosáhnout absolutní rovnosti, nás omezuje pouze naše vlastní způsobilost. Svoboda v dnešní době nemá podobu svévole, omezují nás zákony státu a společenství, ve kterém žijeme, ale to se dělo i ve stavu přirozeném, kdy nás omezovaly přírodní zákony.

K právům občana se vážou také povinnosti, všichni hlavní teoretikové občanům mimo práv přisuzovali i povinnosti. Ačkoliv měla být Deklarace práv člověka a občana vypracována jako Deklarace práv a povinností člověka a občana, nejsou nikde povinnosti občana oficiálně uvedeny, a jejich dodržování (vyjma zákonů) je čistě na svobodné vůli jednotlivých občanů. Je důležité poznamenat, že kvalita státu záleží na jednotlivých občanech. Čím lepší a ctnostnější budou jednotlivci uvnitř státu, tím kvalitnější bude společenství, ve kterém žijí.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Literární zdroje

1. CORETH, E., SCHÖNDROF, H. *Filosofie 17. a 18. století*. Přel. D. Mik. 1. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2002, 310 s. ISBN 80-7182-119-5.
2. DANICS, Š. *Základy vědy o politice*. 1. vyd. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2009, 176 s. ISBN 978-80-86708-89-8.
3. DAVID, R. *Politologie Základy společenských věd*. 6. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2007, 458 s. ISBN 978-80-7182-239-4.
4. *Encyklopedický slovník*, 1. vyd. Praha : Odeon, 1993, 1253 s. ISBN 80-207-0438-8.
5. HOBBS, T. *Výbor z díla*. Přel. V. Balík. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1988, 229 s.
6. HROCH, M., KUBIŠOVÁ, V. *Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1990, 532 s. ISBN 80-205-0151-7.
7. KÜNG, H. *Malé dějiny katolické církve*. Přel. A. Mikulová. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 2005, 152 s. ISBN 80-7021-770-7.
8. LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*. Přel. J. Král. 2. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1992, 184 s. ISBN 80-205-0222-X.
9. MONTESQUIEU, CH. *O duchu zákonů*. Přel. S. Lyer, 1. vyd. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1947, 348 s.
10. PLATÓN. *Euthyfrón, Obrana Sókrata, Kritón*. Přel. F. Novotný. 5. vyd. Praha : Oikoymenh, 2005, 111 s. ISBN 80-7298-140-4.
11. ROUSSEAU, J. J. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*. Přel. J. Veselá. Vyd. Reprint. Dobrá Voda : Aleš Čeněk, 2002, 160 s. ISBN 80-86473-10-04.
12. SCRUTON, R. *Slovník politického myšlení*. Přel. P. Pithart. 2. vyd. Brno : Nakladatelství Atlantis, 1999, 188 s. ISBN 80-7108-184-1.
13. SKŘIVAN, A. *Evropská politika 1648 – 1914*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 1999, 269 s. ISBN 80-902261-3-2.
14. STÖRING, H. J. *Malé dějiny filosofie*. Přel. M. Petříček; P. Rezek; K. Šprunk. 8. vyd., v KNA 2. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007. 653 s. ISBN 978-80-7195-206-0.

15. SWIFT, A. *Politická filosofie Základní otázky moderní politologie*. Přel. D. Šmejkalová. 1. vyd. Praha : Portál, 2005, 190 s. ISBN 80-7178-859-7.
16. TRETEFA, I. *Nástin dějin evropského myšlení od Thaléta k Rousseauovi*. 4. vyd. Praha : Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 2002, 376 s. ISBN 80-7185-171-X.
17. *Ústava České republiky; Listina základních práv a svobod : podle stavu k 1.8.2003*. Ostrava : Nakladatelství Jiří Motloch – Sagit, 2003, 192 s. ISBN 80-7208-371-6.
18. VALEŠ, L. *Dějiny politických teorií*. 2. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 270 s. ISBN 978-80-7380-031-4.

Elektronické zdroje

1. BERNÁŠEK, M. *Dělba moci* [online]. Poslední revize 3. 8. 2000 [citováno 17. dubna 2010]. Dostupný na WWW: <<http://ustavni.juristic.cz/30511/clanek>>.
2. BOSIN S. *Civic Virtue* [online]. [citováno 15. dubna 2010] Dostupný na WWW: <<http://learningtogive.org/papers/paper12.html>>.
3. DELANEX J. J. *Jean-Jacques Rousseau* [online]. 2005, poslední revize 21. 10. 2005 [citováno 3. ledna 2010]. Dostupný na WWW: <<http://www.iep.utm.edu/rousseau/>>.
4. JIRÁSKOVÁ V. *Občan a občanství*. [online]. Poslední revize 8. 11. 2005 [citováno 25. dubna 2010] Dostupný na WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/386/OBCAN-A-OBCANSTVI.html>>.
5. KINDIG T. *The Declaration of Independence* [online]. [citováno 13. března 2010]. Dostupný na WWW: <<http://www.ushistory.org/declaration/index.htm>>.
6. WIKIPEDIA. *Deklarace nezávislosti Spojených států amerických* [online]. Poslední revize 25. 3. 2010 [citováno 5. dubna 2010]. Dostupný na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Deklarace_nezávislosti_Spojených_států_amerických>.
7. WIKIPEDIA. *Deklarace práv člověka a občana* [online]. Poslední revize 20. 3. 2010 [citováno 5. dubna 2010]. Dostupný na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Deklarace_práv_člověka_a_občana>.

ABSTRAKT

HINTERMÜLLEROVÁ, O. *Filosofická etika – společenská smlouva jako podklad pro demokratický stát : bakalářská práce*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2010. 51 stran. Vedoucí práce ThDr. Rudolf Svoboda, Th.D.

Klíčová slova: demokracie, společenská smlouva.

Práce pojednává o novověké teorii společenské smlouvy. Zkoumá její kořeny a filozofické tendence, které umožnily vznik společenské smlouvy. Práce vymezuje základní teze společenské smlouvy. Dále se zabývá tím, jak se myšlenky společenské smlouvy šířily. V práci je řešeno, jaký vliv měla teorie společenské smlouvy a utváření moderní demokracie.

ABSTRACT

HINTERMÜLLEROVÁ, O. *Philosophical Ethics - Social contract as a base for a Democratic state : Bachelor Thesis*. České Budějovice : The College of European and Regional Studies, o. p. s., 2010. 51 p. Supervisor: ThDr. Rudolf Svoboda, Th.D.

Key words: democracy, social contract

This bachelor thesis deals with the modern social contract theory. It explores its roots and philosophical trends that have made the social contract. Work defines the basic thesis of the social contract. Furthermore, it deals with how to disseminate the ideas of the social contract. In the work it is solving influence of social contract theory and of modern democracy.